

Iida Lehtikoinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi(AMK)+
Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2019

AUTISMIKIRJON PIIRTEITÄ OMAAVIEN LASTEN TUNNETAITOJEN TUKEMINEN VARHAISKASVA- TUKSESSA AMMATTILAISTEN KERTOMANA

TIIVISTELMÄ

Iida Lehikoinen

Autismikirjon piirteitä omaavien lasten tunnetaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa ammattilaisten kertomana.

45 sivua, 1 liite

Kevät 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (amk) + varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyön aiheena oli autismikirjon piirteitä omaavien lasten tunnetaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Työn tavoitteena oli kartoittaa, millaisia menetelmiä varhaiskasvatuksessa käytetään, kun opetetaan tunnetaitoja tällaisille lapsille. Opinnäytetyössä haastateltiin neljän eri päiväkodin varhaiskasvatuksen erityisopettajia ja koottiin yhteen heidän osaamistaan aiheeseen liittyen.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin laadullista tutkimusta, jonka tutkimustulokset saatiin varhaiskasvatuksen erityisopettajien teemahaastatteluista. Opinnäytetyössä perehdyttiin myös autismikirjoon, tunnetaitoihin ja uuteen varhaiskasvatusuunnitelman perusteet (2018) -oppaaseen. Opinnäytetyössä käytettiin näihin aiheisiin liittyvää kirjallisuutta sekä internet-sivustoja, joiden pohjalta teemahaastattelulomake laadittiin.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että aikuisen tuki on tärkeää, kun opetetaan tunnetaitoja lapselle, jolla on autismikirjon piirteitä. Aikuisen on tärkeää olla lapsen vierellä, sanoittaa lapsen sekä muiden toimintaa ja kuunnella lasta. Muiden menetelmien ohessa myös kuvien käyttö mainittiin tärkeäksi tunnetaitojen opettamisessa. Kuvia käytettiin erilaisten tunnekorttien, valokuvien, ja satukirjojen muodossa. Lisäksi mainittiin, kuinka tärkeää on huomioida autismikirjon lasten yksilöllisyys. Kaikki menetelmät tunnetaitojen opettamiseen eivät toimi kaikkien lasten kohdalla. Autismikirjo näyttäytyy lapsen kohdalla yksilöllisesti, ja varhaiskasvattajan tulee löytää juuri hänen kanssaan toimiva menettelytapa.

Autismikirjo on ajankohtainen aihe, joka esiintyy myös varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että autismikirjoa oli käyty kattavasti läpi jo varhaiskasvatuksen erityisopettajien koulutuksessa, ja sitä kautta osaamista päiväkodissa oli laajasti. Tutkimustulokset osoittivat, että varhaiskasvatuksessa on monipuolisesti käytössä erilaisia menetelmiä autismikirjon piirteitä omaavien lasten tunnetaitojen tukemiseksi. Tämä on erityisen tärkeää, jotta autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle löytyisi juuri hänen tarpeitaan palveleva tapa tunnekasvatukseen.

Asiasanat: autismikirjo, varhaiskasvatus, tunnetaidot

ABSTRACT

Iida Lehtikainen

Supporting the emotional skills of children with Autism Spectrum disorders in early childhood education according to professionals

45 pages, 1 appendix

Spring 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Option in Early Education

Bachelor of Social Services

The subject of this thesis was supporting the emotional skills of children with Autism Spectrum disorders in early childhood education. The goal of the thesis was to map the different methods used in teaching emotional skills to these children during early childhood education. Special needs teachers in early childhood education from four different kindergartens were interviewed about their expertise in the subject for the thesis.

Qualitative research methods were used, and results were gathered from theme interviews with special needs teachers in early childhood education. Subjects explored in the thesis included Autism Spectrum disorders, emotional skills and the National core curriculum for early childhood education and care (2018). Relevant literature and websites were used for the thesis. The theme interview form was created based on the information from the literature and websites.

Based on the results of the interviews, the importance of the support from an adult when teaching emotional skills to a child with Autism Spectrum disorders could be concluded. It is important for an adult to stand by the child, dictate the actions of the child and others and to listen to the child's needs. Among the other methods, the usage of pictures was deemed important in the teaching of emotional skills. The pictures included assorted emotion cards, photographs, and storybooks. It was also mentioned that it is important to consider the individuality of the child with Autism Spectrum disorders. Not every method of teaching emotional skills works with every child. Autism Spectrum disorders present themselves uniquely in each child and it is up to the early childhood educator to find the method that works with each one of them.

Autism Spectrum disorders are very topical in early childhood education. The research revealed that the subject had already been thoroughly visited in the training of special needs teachers in early childhood education, which has resulted in extensive competence in kindergarten. The interviews revealed a wide variety of methods used in early childhood education for the support of emotional skills of children with Autism Spectrum disorders. This is crucial for finding the most effective method of teaching emotional skills.

Keywords: Autism Spectrum disorders, emotional skills, early childhood education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 AUTISMIKIRJON HÄIRIÖ	6
2.1 Autismikirjon häiriöstä yleisesti	6
2.2 Genetiikka ja diagnosoinnin muutos	7
2.3 Autismikirjon näyttäytyminen lapsiryhmässä	8
2.4 Autismikirjon henkilön tunne- ja vuorovaikutustaidot	9
2.5 Autismikirjon henkilön toimintamallit ja aistikokemukset	11
3 TUNNETAIDOT	12
3.1 Tunnetaitojen merkitys	12
3.2 Tunteiden tunnistaminen ja säätely	14
3.3 Tunteiden ilmaisu	15
3.4 Tunteiden ymmärtäminen ja sietäminen	16
3.5 Tunteiden purkaminen ja käsittely	16
3.6 Vertaisryhmä ja tunnetaidot	17
4 VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET	19
4.1 Tuen tarve varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	19
4.2 Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	20
5 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	22
5.1 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	22
5.2 Aineistonkeruun menetelmät	23
5.3 Sisällönanalyysi aineistonanalyysimenetelmänä	24
6 HAASTATTELUIJEN TUTKIMUSTULOKSET	25
6.1 Taustatietoja haastateltavista	25
6.2 Autismikirjon näyttäytyminen lapsiryhmässä	26
6.3 Tunnetaidoista yleisesti	29
6.4 Tunteiden säätely	31
6.5 Tunteiden ilmaisu	32
6.6 Tunteiden tunnistaminen	33
6.7 Materiaalit	34
6.8 Vuorovaikutustaidot ja empatia	36
6.9 Haasteet tunnetaitojen opettamisessa	37
7 TUTKIMUKSEN LAADUN JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	40
8 POHDINTA	42
LÄHTEET	45
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELULOMAKE	47

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on autismikirjon piirteitä omaavien lasten tunnetaitojen tukeminen eri päiväkodeissa. Opinnäytetyöni tavoitteena on haastatella eri päiväkotien varhaiskasvatuksen opettajia aiheesta ja saada niistä vastaus tutkimuskysymykseeni: Miten päiväkodeissa opetetaan tunnetaitoja autismikirjon piirteitä omaaville lapsille? Tarkoituksena on kartoittaa erilaisia menetelmiä, joita päiväkodeissa käytetään juuri tällaisen lapsen tunnetaitojen tukemiseksi. Kerään tutkimustulokset opinnäytetyöhöni ja analysoin niitä. Näin saadaan mahdollisimman laaja kuva aihealueeseen liittyvästä osaamisesta keski-suuren kaupungin päiväkodeissa.

Autismikirjon häiriöllä tarkoitetaan aivojen neurobiologista kehityshäiriötä, jolla on vaikutuksia ihmisen viestintään ja vuorovaikutukseen muiden kanssa sekä hänen aistimuksiinsa ja kokemuksiinsa ympäröivästä maailmasta. Autismikirjo ilmenee jokaisella henkilöllä hyvin yksilöllisesti ja sen aiheuttavat vaikeudet toiminnassa vaihtelevat. Kaikilla autismikirjon ihmisillä ilmenee kuitenkin käyttäytymisessään yhtenäisiä ja tunnistettavia piirteitä. (Autismi- ja Aspergerliitto, Autismikirjo - mistä on kysymys? 2018.) Autismikirjosta tarkemmin kerron myöhemmin opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyössäni käytän käsitteitä ”autismikirjon piirteitä omaavat lapset” tai autismikirjon lapset. Käsitteillä tarkoitan niitä lapsia, jotka oireilevat autismikirjon mukaisesti, mutta eivät ole saaneet diagnoosia tai lapsia, joilla on selkeä autismikirjon diagnoosi. Autismikirjoa voidaan epäillä jo lapsen ollessa 1,5–2,5-vuotias, mutta diagnoosi tarkentuu yleensä vasta myöhemmin (Helsingin yliopistollinen sairaala 2019, Autismikirjon häiriöt). Tämän takia varhaiskasvatuksikäisellä lapsella ei välttämättä ole vielä diagnoosia, vaikka autismikirjoa epäillään. Sen takia käytän opinnäytetyössäni käsitettä ”autismikirjon piirteitä omaava lapsi”.

Valitsin tämän opinnäytetyön aiheeksi, sillä autismikirjon lasten käyttäytymisessä voi ilmetä monenlaisia erityispiirteitä, jotka tulee huomioida varhaiskasvatuksessa. Lapsen tunnetaidot voivat olla puutteellisia, mikä taas vaikeuttaa vuorovaikutusta muiden kanssa. Taito toimia muiden ihmisten kanssa on erityisen tärkeä taito. Mikäli haasteet tällä osa-alueella ovat suuria, se voi vaikeuttaa lapsen ystävyys-suhteiden muodostumista ja lisätä

kiusatuksi tulemisen riskiä. Sen takia varhaiskasvatuksessa on tärkeää tukea tunnetaitoja autismikirjon lapsilla, joille muiden sekä omien tunteiden ymmärtäminen aiheuttaa haasteita.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerätään varhaiskasvatuksen opettajilta saaduista vastauksista. Olen perehtynyt autismikirjon käsitteeseen sekä sen monimuotoisuuteen ja laatinut selvitykseni pohjalta teemahaastattelulomakkeen. Haastattelut toteutettiin neljän eri päiväkodin kanssa. Haastatteluiden jälkeen analysoin tutkimustuloksia ja keräsin ne opinnäytetyöhön. Tutustuin myös kirjallisuuteen aiheesta ja kirjoitin teoriaosuuden sen pohjalta. Kirjallisuutena käytettiin Autismi- ja Aspergerliiton internet-sivuilta löytyvää materiaalia sekä muuta ajankohtaista kirjallisuutta aiheesta. Aloitin opinnäytetyöni teoreettisella viitekehyksellä, joka sisältää autismikirjon määrittelyä sekä tietoa tunnetaidoista. Lisäksi kävin läpi myös ajankohtaista Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 -opasta.

Autismikirjo on laaja ja sen takia jokainen autismikirjon lapsi on yksilö. Opinnäytetyöhöni on kerätty yhteneviä autismikirjoon liittyviä piirteitä ja toimintatapoja, mutta siitä huolimatta jokainen lapsi toimii hänelle luontevalla tavalla. Tutkimustuloksissa myös korostetaan lapsen yksilöllisyyttä. Jokaiselle autismikirjon lapselle tulee löytää oma keinonsa, miten hänen kanssaan toimitaan ja miten hänen tunnetaitojensa kehitystä tuetaan.

2 AUTISMIKIRJON HÄIRIÖ

Autismikirjon häiriöllä tarkoitetaan aivojen neurobiologista kehityshäiriötä, jolla on vaikutuksia ihmisen viestintään ja vuorovaikutukseen muiden kanssa sekä hänen aistimuksiinsa ja kokemuksiinsa ympäröivästä maailmasta. (Autismi- ja Aspergerliitto, Autismikirjo - mistä on kysymys? 2018). Autismikirjo ei ole sairaus, vaan kehityksellinen häiriö (Juhola 2018, 13). Tutkimusten mukaan autismikirjon häiriötä ilmenee joka puolella maailmaa ja sitä ilmenee väestöstä noin yhdellä prosentilla. Autismikirjo ilmenee jokaisella henkilöllä hyvin yksilöllisesti ja sen aiheuttavat vaikeudet toiminnassa vaihtelevat. Joillakin ihmisillä tuen tarve on suuri ja toiset taas pystyvät elämään varsin itsenäistä elämää. Kaikilla autismikirjon ihmisillä ilmenee kuitenkin käyttäytymisessään yhtenäisiä ja tunnistettavia piirteitä. (Autismi- ja Aspergerliitto, Autismikirjo - mistä on kysymys? 2018.) Autismikirjon häiriöihin ei ole olemassa lääkehoitoa, mutta samanaikaisesti esiintyviä häiriöitä pystytään lääkkeillä hoitamaan (esimerkiksi AD/HD) (Parikka, Halonen-Malliarakis & Puustjärvi 2017, 50).

2.1 Autismikirjon häiriöstä yleisesti

Autismikirjoon kuuluvien henkilöiden käytöksessä on paljon yhteisiä, näkyviä ja tunnistettavia piirteitä. Monella on aistisäätelyyn liittyviä erityispiirteitä (esimerkiksi yli- ja aliherkkyyksiä koskien valoa, kosketusta, hajua, makuja tai värejä) ja stressiherkkyttä. Yhdistävinä tekijöinä pidetään myös puutteita sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä kommunikaatiossa sekä rajoittuneita ja toistavia käyttäytymispiirteitä (Lastentalo i.a, Tietoa autismikirjon häiriöistä). Autismikirjon henkilön vahvuuksina pidetään hyvien yksityiskohtien havaitsemista, hyvää oikeudentajua ja keskittymistä erityisiin mielenkiinnon kohteisiin. (Autismi- ja Aspergerliitto i.a, Autismikirjo - mistä on kysymys? 2018.)

Autistien tapa hahmottaa maailmaa ja ajatella on erilainen verrattuna neurotyypillisiin ihmisiin. Belgialainen autismitutkija Peter Vermeulen selittää autistista ajattelua niin, että autismikirjon henkilöille haastetta tuottaa yksityiskohtien liittäminen osaksi isompaa kuvaa. Autistit osaavat kyllä ymmärtää asioiden välisiä suhteita ja tulkita ihmisen olevan iloinen hymyillessään. Vermeulen selittää autistisen ajattelun haasteita liittyvän kykyyn

tulkita erilaisia konteksteja. Neurotyypilliselle ihmiselle ei tuota vaikeuksia ymmärtää, miten eri konteksteissa tulee toimia. Heidän ei myöskään täydy miettiä, miten eri tilanteissa toimitaan. He ymmärtävät myös, että heidän toimintansa on vääränlaista eri tilanteissa. Autismin kirjon henkilöllä haasteita tuottaa tällainen kontekstien lukutaito, sillä se on joko vähäistä tai sitä ei ole ollenkaan. Ihmisistä oletetaan yleisesti, että jokainen osaa toimia tietyissä tilanteissa tietyllä tavalla. Autismikirjon henkilöllä tämä taito on vähäinen, joten se aiheuttaa hankalia tilanteita heidän elämäänsä. (Juhola 2018, 14.) Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sosioemotionaalinen kontakti on poikkeavaa, erilaiset eleet, ilmeet ja äänensävyt ovat puutteellisia tai poikkeavia ja ihmissuhteiden luominen, ylläpitäminen ja ymmärtäminen tuottaa haasteita (Parikka ym. 2017, 41).

Autismikirjon henkilöiden rajoitteet ilmenevät hyvin eri tavoin. Joidenkin kohdalla puhutaan vain ”autistisista piirteistä” ja toisten kohdalla häiriö tuo mukanaan laajempia elämän rajoitteita. Osa autismikirjon henkilöistä pystyy elämään hyvin itsenäisesti, ja toiset tarvitsevat voimakkaampaa tukea läpi elämän. (Juhola 2018, 13.) Autismikirjolla voi olla henkilöitä, jotka eivät kykene päivittäisiin toimintoihin itsenäisesti. On myös autismikirjon henkilöitä, joilla piirteet ovat niin lieviä, että autismikirjoa on vaikea tunnistaa. (Bäckström 2018, 4 asiaa autismista, jotka kaikkien on syytä tietää.)

2.2 Genetiikka ja diagnosoinnin muutos

Autismikirjon häiriön syntymekanismi on edelleen tuntematon, mutta perinnöllisten tekijöiden arvellaan aiheuttavan alttiutta lapsen autismikirjon häiriöön. Mahdollisia tekijöitä ovat myös raskausajan infektiot ja ympäristön myrkyt. Vanhempien iällä on arveltu myös olevan vaikutusta; yli 40 vuotiaiden isien lapsilla on havaittu keskimääräisesti yleisemmin autismikirjoa. Autismikirjon kehittyminen saattaa olla useamman tekijän summa, eikä yhtä ainoaa syytä sen synnylle mahdollisesti ole. (Juhola 2018, 12.)

Aikaisemmin autismikirjon häiriöt on jaettu erillisiin diagnooseihin (autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö, epätyypillinen autismi), mutta vuonna 2022 diagnoosit poistuvat ja tilalle tulee yleinen diagnoosi ”autismikirjon häiriö”. Näistä erillisistä diagnooseista Rettin oireyhtymä siirretään muiden sen kanssa

samankaltaisten diagnoosien yhteyteen, eikä sitä luokitella autismikirjon häiriöön. (Autismi- ja Aspergerliitto i.a, Autismikirjon diagnosointi muuttuu.)

Syy, miksi diagnoosimuutokseen päädyttiin, johtuu halusta korvata aiemmat alatyypit toimivammalla erottelulla. Diagnooseja antavien klinikoiden mukaan alatyypit olivat liian joustamattomia toimiakseen käytännön tasolla. Monet henkilöt saivat väärän diagnoosin riippuen siitä, kuka diagnoosin antoi ja samat oireet saattoivat johtaa eri diagnoosiin. Muutosta tukevien tutkijoiden mielestä alatyypit eivät huomioineet tarpeeksi yksilöiden välisiä eroja ja heidän toimintakyvyssään tapahtuvia muutoksia. Heidän mielestään alatyypeille ei myöskään ollut tarpeeksi tieteellistä näyttöä. (Smith 2018.)

Tulevaisuuden tarkoitus on kuvata oireita niiden vaikeusasteen avulla. Vaikeusasteet vaihtelevat yhdestä kolmeen oireiden vakavuuden ja tuen tarpeiden perusteella. Taso 1 tarkoittaa, että henkilö tarvitsee tukea, taso 2 sitä, että henkilö tarvitsee merkittävää tukea ja taso 3 puolestaan sitä, että hän tarvitsee erittäin merkittävästi tukea. Henkilöä on tarkoitus kuvailla nimenomaan hänen tuen tarpeensa mukaisesti. (Smith 2018, Diagnoosimuutoskysely.)

2.3 Autismikirjon näyttäytyminen lapsiryhmässä

Autismikirjioon kuuluva lapsi voi olla kiinnostunut ystävyydestä, mutta hänellä ei ole ymmärrystä sosiaalisen kanssakäymisen ideaan tai siihen, miten oma toiminta vaikuttaa toiseen ihmiseen. Lapsen tapa hakeutua kontaktiin ja toimia muiden kanssa voi olla poikkeavaa ja karkottaa muita. Lapselle tuottaa haasteita oman toimintansa sovittaminen tilanteeseen tai muiden tunteiden huomioon ottaminen. (Parikka ym. 2017, 44.)

Autismikirjo lapsuudessa voi näkyä lapsen puheen kehityksen hidastumisena tai siinä, ettei puhetta tule ollenkaan (Juhola 2018, 12). Joillain lapsilla autismikirjon häiriöt aiheuttavat myös älyllisen kehityksen viivästymistä (Parikka ym. 2017, 41). Autismikirjon häiriöitä voidaan luokitella tuen tarpeen sekä toimintakyvyn perusteella lieviksi, keski-vaikeiksi tai vaikeiksi. Vaikea-asteisessa autismissa oireet tulevat ilmi jo ensimmäisten elinvuosien aikana. Tyypillistä on, että lapsi ei reagoi puheeseen tai omaan nimeensä, puheenkehitys on viivästynyt, eikä lapsi hakeudu katsekontaktiin tai ole kiinnostunut

muista lapsista. Lapsi ei tee aloitteita päästäkseen muiden kanssa vuorovaikutukseen eikä hän käytä eleitä ja ilmeitä kanssakäymisessä vastavuoroisesti. Lapsi saattaa olla kiinnostuneempi muista asioista kuin toisista ihmisistä, hänen leikkinsä voi olla mekaanista asioiden järjestelyä tai hän on kiinnostunut enemmän lelun yksityiskohdista kuin sillä leikkimisestä. Stereotyyppisiä liikkeitä voi myös esiintyä. Näitä ovat esimerkiksi käsien symmetrinen räpyttely, rutiininomaiset ilmeet, sormen tai esineen heiluttelu kasvojen edessä tai varpailla juoksu. (Parikka ym. 2017, 42.)

Keskivaikea autismikirjon häiriö näyttäytyy usein leikki-iässä ja aiheuttaa haasteita myös tuetuissa tilanteissa. Kyky kontaktiin ja kommunikointiin on kuitenkin parempaa verrattuna vaikeaan autismiin. Lievempiä autismikirjon häiriöitä aletaan yleensä epäilemään vasta kouluiässä, vaikka häiriöön sopivia piirteitä olisi ollut jo lapsesta lähtien. Koulussa lapselta vaaditaan sosiaalisia taitoja sekä joustavuutta ja siitä johtuen oireet huomataan helpommin kuin ennen kouluikää. Tällaiselle lapselle tyypillistä on, että lapsi on saattanut olla vain niukasti kiinnostunut muista ihmisistä ja lapsi on leikkinyt mieluummin yksin. Yhteinen leikki on voinut olla vain rinnakkaisleikkiä eikä jaettua. Leikit ovat onnistuneet siitä riippuen, saako kyseinen lapsi päättää säännöt. Lapsella on voinut olla puutteita empatiakyvyssä, epätavallisen tarkat rutiinit, muutoksiin sopeutumattomuutta sekä erityiset mielenkiinnon kohteet. Vuorovaikutus muiden kanssa on erikoista: puhe on muodollista tai pikkuvanhaa, ja eleissä ja ilmeissä on puutteita. Lapsi ymmärtää asiat konkreettisesti, ja eri vivahteet sekä niin sanotut rivien välit jäävät huomaamatta. Hän saattaa kertoa asiansa muiden kiinnostuneisuudesta piittaamatta ja tarttua yksityiskohtiin. (Parikka ym. 2017, 42–43.)

2.4 Autismikirjon henkilön tunne- ja vuorovaikutustaidot

Autismikirjon henkilöillä on vaikeutta vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämä ilmenee esimerkiksi vastavuoroisuuden puutteena. Se näkyy vaikeutena huomioda toista sekä tämän toiveita tai tarpeita. Autismikirjon henkilöillä voi olla vaikeuksia jakaa mielenkiintoa toisen kanssa tai hän ei ole kiinnostunut toisen mielenkiinnonkohteista. Hän ei mahdollisesti koe tarpeelliseksi aloittaa keskusteluja toisen kanssa tai reagoida toisen keskustelun yrityksiin. Hän ei koe tarvetta jakaa kokemuksiaan tai tunteitaan toisten kanssa. Sosiaali-

sisä tilanteissa hän reagoi niukasti toisten tunneilmaisuihin ja ilmaisee vain niukkaa kiinnostusta ihmissuhteisiin, mikä näkyy esimerkiksi vähäisinä yrityksinä herättää muiden huomiota tai saada heihin kontaktia. Autismikirjon henkilö voi kokea voimakasta tarvetta yksinoloon ja omiin tekemisiin. (Puustjärvi 2016.)

Ystävyyssuhteiden luominen ja ylläpitäminen voi olla haastavaa autismikirjon henkilölle. Aloitteet sosiaaliseen kanssakäymiseen ovat niukkoja, joka tekee muiden kanssa kontaktissa olemisesta vaikeampaa. Ikätovereiden kanssa oleminen voi olla vaikeaa ja mieluummin lapsi suosii vanhempia tai nuorempia leikkiin. Hän leikkii kuitenkin rinnakkaisleikkiä pitkään tai voi käyttää muita ikään kuin välineinä leikissään. Hän voi olla kiinnostunut ystävyyssuhteista, mutta ei ymmärrä sosiaalisen kanssakäymisen merkitystä tai reagoi muiden aloitteisiin. Myös sosiaalisten viestien, eleiden, ilmeiden tai kehollisen vuorovaikutuksen tulkitseminen voi olla vähäistä. Tunneilmaisujen tunnistaminen on vaikeaa ja hän ei esimerkiksi ymmärrä milloin on sopivaa mennä keskusteluun mukaan tai missä menee toisen oma tila. Hänellä on myös vaikeutta ymmärtää, tuleeko kiusatuksi tai kiusaako muita. (Puustjärvi, Autismikirjon häiriöt ja Aspergerin Oireyhtymä: tunnistaminen, tutkiminen ja taustatekijät.)

Autismikirjon henkilöiden elekieli on niukkaa. Kehonkieli voi olla jäykkää ja eleitä ja ilmeitä voidaan käyttää sopimattomalla tavalla väärässä asiayhteydessä. Heidän katsekontaktinsa voi olla tuijottavaa tai välttelevää ja äänenvoimakkuuden säätely keskustellessa muiden kanssa voi olla poikkeavaa. Hän voi puhua erikoisesti, konemaisesti tai liian nopeasti. Kielen käyttäminen sosiaaliseen tarkoitukseen voi olla haastavaa ja tämä ilmenee esimerkiksi siinä, ettei henkilö osaa tarkentaa, jos ei tule ymmärretyksi. Sanojen merkitykset myös ymmärretään konkreettisesti ja esimerkiksi vertauskuvallisen puheen ja abstraktien asioiden ymmärtäminen on puutteellista. (Puustjärvi, Autismikirjon häiriöt ja Aspergerin Oireyhtymä: tunnistaminen, tutkiminen ja taustatekijät.)

Autismikirjon henkilöllä on usein haasteita tunteiden tunnistamisessa sekä säätelyssä. Hänen on vaikeaa ymmärtää, miltä tunteet tuntuvat ja miksi niistä tulee puhua. Tunneilmaisut ovat niukkoja, eikä tunteille välttämättä löydy nimiä. Voimakkaita tunteita on vaikeaa hallita, oli sitten kyse negatiivisesta tai positiivisesta tunteesta. Suuttumus voi purkautua ulos raivokohtauksena, jonka aikana voi esiintyä itsetuhoisia puheita tai muihin kohdis-

tuva aggressiota. Pienet vastoinikäymiset voidaan myös kokea voimakkaasti. Läheisyyden vastaanottaminen ja ilmaisu tuottaa haasteita. Autismikirjon henkilön voi olla helpompi ilmaista tunteitaan jonkin taidekanavan avulla. (Parikka ym. 2017, 45.) Heillä on vaikeutta kokea empatiaa tai asettua toisen asemaan. Haasteita ilmenee toisten ihmisten aikeiden tai näkökulman ymmärtämisessä. Toisen tunnetilaa on haastava ymmärtää tai esimerkiksi lohduttaa toista. Heille on hankalaa ymmärtää tekojen tai tapahtumien merkitystä toiselle ihmiselle. (Puustjärvi, Autismikirjon häiriöt ja Aspergerin Oireyhtymä: tunnistaminen, tutkiminen ja taustatekijät.)

2.5 Autismikirjon henkilön toimintamallit ja aistikokemukset

Osalla autismikirjon henkilöistä ilmenee pysyviä jäykkiä rutiineja ja toimintamalleja. Rutiinit tuovat henkilölle turvaa ja niiden muuttuminen saattaa laukaista ahdistuksen tai suuttumiskohtauksen ja jopa romahduttaa henkilön toimintakyvyn. Toiminnanohjauksen ongelmista johtuva joustamattomuus voi ilmetä myös jumiutumisenä eri asioihin, toimintatapoihin, yksityiskohtiin tai ihmisiin. Myös ajattelun jäykkyys ja kaavamaisuus voi aiheuttaa haastavia tilanteita. Kun asiat menevät eri tavalla kuin henkilö on ajatellut, se voi laukaista hermostumiskohtauksen. Muutokset aiheuttavat epävarmuutta ja pelkoa. (Parikka ym. 2017, 45–46.)

Aistimusten kokeminen autismikirjon henkilöllä voi olla erilaista verrattuna muihin ihmisiin. Aistiylherkkyyksiä ilmenee esimerkiksi näkö-, tunto- ja kuuloaistien alueilla. Esimerkiksi suihkussa käyminen voi tällaiselle henkilölle olla kivulias kokemus, ja kylmä sää saattaa tuntua pahemmalta kuin miltä se muista tuntuisi. Jos aistikanaviin tulee monta viestiä samaan aikaan, se voi tuntua kaaokselta. Monet eri ärsykkeet voivat laukaista ahdistavan olotilan. Ruokailuun liittyvät rutiinit ja aistikokemukset voivat vaikuttaa henkilön ravitsemukseen sekä ruokailutilanteisiin. Ruokalajien pitää esimerkiksi olla lautasella juuri tietyissä kohdissa erillään toisistaan. Autismikirjon henkilön käyttäytyminen voi myös olla aistihakuista eli voimakkaita aistimuksia haetaan ja korostetaan. Aisteja voidaan myös käyttää poikkeavasti: henkilö voi esimerkiksi tunnistaa ihmisiä hajuaistinsa avulla. Poikkeavalla aistien käytöllä on vaikutuksia henkilön arjen sujuvuuteen koulussa ja kotona ja se helposti tulkitaan käytöshäiriöksi. (Parikka ym. 2017, 47.)

3 TUNNETAIDOT

Yksi tunteiden tärkeimmistä tehtävistä on kertoa henkilön hyvinvoinnin kannalta tärkeistä asioista. Tunteet auttavat ihmistä hakeutumaan sellaisten asioiden pariin, mitkä tukevat hänen hyvinvointiaan. Tästä esimerkkinä on mukavan ihmisen seuraan hakeutuminen. Tunteet saavat ihmisen myös välttelemään epämieluisia ja jopa vahingollisia asioita. Pelko, hermostuneisuus sekä epävarmuus ovat tunteita, jotka auttavat ihmistä huomaamaan ympärillään olevia vaaroja. (Mielenterveystalo 2019, Mielenterveyden vahvistaminen -Tunteet haltuun.)

3.1 Tunnetaitojen merkitys

Tunnetaidoilla on suuri vaikutus elämän moniin osa-alueisiin. Ne ovat yhteydessä ihmisen käyttäytymiseen, suhtautumiseen itseensä ja muihin sekä henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Tunnetaitojen osaaminen tukee sekä itsetuntoa että ihmissuhteita. Niitä opettelemalla lapsi kasvattaa itsetuntemusta ja saa varmuutta oman olonsa, ajatuksensa ja tunteidensa kokemiseen. Lapsi oppii, että hankalistakin tilanteista ja tuntemuksista selviää. (Jääskinen ym. 2017, 35.) Lähisuhteiden kautta muodostuu perusta, jossa lapsi havainnoi tunteiden kanssa elämistä. Kun lapsi kasvaa turvallisten ja lämpimien ihmissuhteiden ympäröimänä, hän oppii tunnetaitoisuutta. Lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään tunteita itsessään sekä muissa ja oppii tämän pohjalta toimimaan rakentavasti tunteidensa kanssa. (Kärkkäinen 2017, 20–21.)

Kontaktin ottaminen sekä toisiin liittyminen on ihmisille luontaista ja näitä taitoja opitaan jo syntymästä lähtien. Vauva hakee yhteyttä huoltajiinsa ääntelyllä, heitä kohti kurottautumisella, kehon kielellä sekä katseella. Saadessaan vastakaikua kontaktiyrityksiinsä, tasapainoisen tunne-elämän kehitys vahvistuu aivoissa. Jos vastakaikua kontaktiyrityksiin ei koeta, lapsi vetäytyy omaan itseensä ja tunne-kehoyhteys katkeaa. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 92.)

Tunnetaidot kulkevat käsi kädessä ihmisen sosiaalisten taitojen kanssa. Kun ihminen osaa käsitellä omia tunteitaan, hän osaa myös ottaa muita huomioon sosiaalisissa tilanteissa ja

ryhmissä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 35.) Tunnetaitoja tarvitaan ihmissuhteiden luomiseen sekä niiden ylläpitämiseen (Mielenterveystalo 2019, Mielenterveyden vahvistaminen – Tunteet haltuun).

Lapsen on hankalaa tunnistaa, ilmaista ja säädellä tunteitaan. Tunnetaitojen kypsyttämisen voi nähdä lapsen kontaktissa muihin ikätovereihinsa etenkin toimeen tulemisessa, ristiriitatilanteissa ja leikeissä. Lapsi ei kykene täysin ilmaisemaan itseään tai tarkastelemaan tilannetta toisen näkökulmasta. Tunteet voivat purkautua ulos korostetusti tai niitä peitellään. Tällainen kykenemättömyys toimia on osa normaalia lapsen kehitystä. Tunnetaitoja opetellaan pikkuhiljaa lapsen kanssa aikuisten mallilla, tuella ja ohjauksella. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 36.)

Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän aikuisella on vastuu hänen tunteidensa säätelämisessä. Fyysinen ja sanaton viestintä ovat toimivia keinoja pienten lasten kohdalla. Kun lapsuuden aikana vahvasta olotilasta rauhoitutaan aikuisen avulla monia kertoja, lapsen taito rauhoittaa itseään vahvistuu. (Kärkkäinen 2017, 44.) Tunteiden ja tilanteiden sanoittaminen täydentää tunteisiin pysähtymistä lapsen kasvaessa. Aikuisen on tärkeää avata, mitä tilanteessa tapahtui ja miksi mukana olijoille tuli siitä tietty tunne. Aikuinen voi myös kertoa, miksi tilanteessa toimittiin niin kuin toimittiin ja mitä muuta tilanteessa oltaisiin voitu tehdä. Luottamukselliset hetket läheisten ihmisten kanssa rakentavat lapsen tunnetaitoja. (Kärkkäinen 2017, 45.)

Lapsella tulee olla oikeus kokea ja ilmaista kaikenlaisia tunteita. Lapselle on tärkeää opettaa, ettei ole olemassa oikeita tai väriä, kiellettyjä tai sallittuja tunteita. Tunne ei ole negatiivinen, vaikka siitä aiheutuu epämiellyttävä kokemus. Lapsi, jolle sallitaan kaikenlaisten tunteiden tunteminen, tulee toimeen eri tunteidensa kanssa ja säilyttää positiivisen kuvan itsestään ja elämästä. Tunnerehellisyyden opettelu alkaa tunteiden tunnistamisesta sekä nimeämisestä, ja se on paras pohja luottamukselliseen vuorovaikutukseen muiden kanssa. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 17.)

3.2 Tunteiden tunnistaminen ja säätely

Tunteiden tunnistaminen on tärkeä taito, jonka päälle muita tunnetaitoja voidaan alkaa rakentamaan. Tunteen tunnistamiseksi tarvitaan kehollisten aistimusten havainnoimista eli riittävää tietoisuutta itsestä. Tunteiden nimeäminen auttaa niiden ilmaisemista itselle ja toisille. Vaikka tunnetta ei osaisi nimetä, pelkästään sen huomaaminen vie eteenpäin tunteen tunnistamisen prosessissa. Pelkästään tunteen nimeäminen rauhoittaa jo mieltä ja tunnemyrskyä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 36–37.)

Ihminen voi ymmärtää itseään sekä omaa toimintaansa paremmin, jos hän osaa tunnistaa tarkemmin omia tunteitaan. Tunteiden tunnistamisen kautta on myös helpompi ymmärtää toisia ihmisiä ja heidän tuntemuksiaan. Tätä kutsutaan empatiaksi. (Mielenterveystalo 2019, Mielenterveyden vahvistaminen – Tunteet haltuun.) On tärkeää tiedostaa, että kaikki tunteet ovat sallittuja tunteita, eikä ole väärin kokea erilaisia tunteita. Omien tunteidensa hyväksyminen ja niiden tunnistaminen päivän aikana ovat arvokkaita tunnetaitoja. (Mielenterveystalo 2019, Mielenterveyden vahvistaminen – Tunteet haltuun.)

Tunteiden säätely tarkoittaa tunteiden hallintaa ja itsehillintää. Se on kykyä käsitellä tunteita niin, etteivät ne käy tilanteessa liian ylivoimaisiksi eivätkä vahingoita ketään. Säätely on ikään kuin tunteiden annostelua. Se on kykyä ilmaista ja säännöstellä niitä sopivina palasina. (Suomen mielenterveysseura 2019, Tunnetaitojen perusteet.) Tunteiden säätely vaatii tunteen tunnistamista ja sen sietämistä, sekä päättäväisyyttä ja mieltä säädellä tunnetta. Sen tarkoitus on saada itselleen tarpeeksi hyvä olotila, jotta voimme toimia rakentavammin tunteen kanssa. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 42.) Kyky säädellä tunteita vahvistaa ihmisen positiivista minäkuvaa, luo itseluottamusta ja parantaa tavoitteellisen toiminnan mahdollisuuksia. Tunteiden säätely parantaa kykyä olla sinut itsensä kanssa sekä auttaa selviämään elämän pettymyksistä ja kolhuista. (Suomen mielenterveysseura 2019, Tunnetaitojen perusteet.)

3.3 Tunteiden ilmaisu

Tunteiden ilmaisu onnistuu ensin tunnistamalla, sietämällä ja jollakin keinolla säätelemällä tunteita. Tämä edesauttaa tunnekuohujen laantumista ja näin päästään rakentamaan tunteiden ilmaisuun. Ihmisen ollessa tunnekuohun vallassa keho on ikään kuin puolustustilassa. Ihminen kokee itsensä haavoittuvaksi ja tunteiden näyttäminen vaatii rohkeutta. Yleensä aito tunne tilanteessa selviää vasta myöhemmin ajan kuluessa ja tunnekuohun laantuessa. Tunteen ilmaisemisen keinoja ovat esimerkiksi tunteiden sanoittaminen eli siitä kertominen, luovuus, kehollisuus tai liike. (Jääskinen ym. 2017, 44.) Tunteita ilmaistaan usein fyysisesti eli esimerkiksi itkulla, hymyllä, naurulla, huudolla, potkimalla tai koskettamalla. Nämä ovat välittömintä ja suorinta tunteiden ilmaisemista. (Suomen mielenterveysseura 2019, Tunteen ilmaiseminen.)

Lapsella on luontainen tapa ilmaista tunteitaan näyttävästi, kuuluvasti ja koko kehollaan. Tunteen sanoittaminen auttaa lasta hahmottamaan sitä, mitä kokee. Sisäinen tunne saa ilmiänsä, johon pystyy tarttumaan. Sanoittamisen kautta tunne tulee ihmiselle todeksi. Rakentava sanallinen tunteiden ilmaisu auttaa luomaan läheisiä ja välittömiä ihmissuhteita. Omista tarpeista ja tunteista kertominen on tärkeää ihmissuhteiden rakentamiseksi. Sen auttaa myös muita ihmisiä ymmärtämään tunteitamme ja ottamaan meidät huomioon. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 44.) Tunteiden rakentava ilmaisu suojaa sekä toisia että itseä. Toisia ajatellen tärkeää on tunteiden reilu ja mielekäs ilmaisu. Itsensä suojaamista tukee taas kyky valita, millaisissa tilanteissa näyttää tunteensa ja millaisissa peittelee niitä. (Kärkkäinen 2017, 35.)

Myönteisiä tunteita on hyvä osata ilmaista myös muille. Kannustava, rakentava ja rohkeava palaute ilmaisee toisista välittämistä. Lämpimien tunteiden ilmaisu luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja voimauttaa. Myös hankaliakin tunteita pitää saada ilmaista, kunhan siitä ei seuraa toisten vahingoittamista tai loukkaamista. Hankalista tunteista on hyvä puhua muille, mutta niitä on mahdollista purkaa ja ilmaista itsekseen omassa rauhassa. Etäännyttävä aika helpottaa vaikeiden tunteiden käsittelyä. (Suomen mielenterveysseura 2019, Tunteen ilmaiseminen.)

3.4 Tunteiden ymmärtäminen ja sietäminen

Tunteet eivät aina ole mukavia tai siedettäviä. Niiden sietäminen vaatiikin tahdonvoimaa. Ihmisen tulisi oppia tarkkailemaan tuntemuksiaan reagoimatta niihin. Tunteiden sietämisestä tekee haastavaa se, että ihminen joutuu vakuuttamaan mielelle pahojen kokemusten jälkeen, ettei ole pelättävää ja tunteminen on turvallista. Tunteen sietäminen opettaa vastuullista reagointia ja vähentää salaman nopeita reaktioita. Se antaa tilaa pysähtyä, hengittää rauhassa tai laskea kymmeneen. Lapselle voi tarjota sormien laskemista, kun tunne meinaa viedä hänet mukanaan. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 40.)

Aikuinen voi opettaa lasta myös hahmottamaan, että lapsi voi samaan aikaan tuntea monia tunteita, myös keskenään ristiriitaisia tunteita. Aikuisen sanottaessa lapsen tunteita, on lapsen helpompi ymmärtää niitä ja niiden ristiriitaisuutta. (Kärkkäinen 2017, 37.) Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sen suppeammin tunne kannattaa sanoittaa. Lasta rauhoittaa jo se, että hän huomaa aikuisen ymmärtävän häntä, hyväksyy hänen tunteensa ja kykenee kannattelemaan tunnetta lapsen kanssa. (Kiintymysvanhemmuusperheet Ry 2018, UKK: Mitä on tunteiden sanoittaminen?)

Epämukavienkin tunteiden sietäminen on yksi elämää kannattelevista taidoista. Se opettaa katsomaan myös itseään armollisesti epämukavissa tilanteissa. Kaikkia tunteita ei myöskään tarvitse tai ole luontevaa ilmaista eri tilanteissa. Tällainen tunteen säilöminen ja sulatteleminen taito on myös tärkeää esimerkiksi sosiaalisten suhteiden kannalta. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 40–41.) Lapsen on myös hyvä oppia, että eri ihmiset voivat kokea saman asian hyvin eri tavalla. Tähän vaikuttaa voimakkaasti jokaisen ihmisen yksilöllinen sisäinen puhe. Luontaiseen sisäiseen puheeseen vaikuttavat lapsen temperamentti sekä eri tilanteisiin totutut suhtautumismallit. Aikuisen tulee tukea lasta tulemaan tietoiseksi sisäisestä puheestaan, ja tätä kautta lapsi oppii mahdollisesti myös muokkaamaan sitä. (Kärkkäinen 2017, 33–34, 37.)

3.5 Tunteiden purkaminen ja käsittely

Tunteen purkaminen tarkoittaa sen purkamista ulos kehosta sekä mielestä, jotta estettäisiin kuormittuminen ja väsyminen. Käsittely tarkoittaa tunteen tutkimista, objektiivista

katsomista ja muokkaamista esimerkiksi erilaisin luovin ja kehollisin keinoin. Joskus tunteen sietäminen, säätely ja ilmaisu vaikuttavat niin vahvasti, etteivät käsittely ja purkamisen ole tarpeellisia. Silloin tunteesta on päästy jo ylitse läsnäolon ja pieneksi säatelemisen avulla. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 45.)

Mitä voimakkaampi tunne kokemuksena on, sitä enemmän ihminen joutuu pohtimaan sitä, miten tunnetta käsitellään. Jotkin tunteet eivät ole soveliaita ilmaistavaksi kaikissa tilanteissa. Kuitenkin ihminen voi päivän aikana käydä läpi monenlaisia voimakkaita tunnekokemuksia, jotka olisi hyvä tunnistaa. Ne tulee käsitellä, jotta ne eivät jäisi tunnistamattomina ja purkamattomina painamaan mieltä. Jos tunteen ilmaisu ja käsittely ei onnistu juuri siinä hetkessä, tulisi tunteeseen palata myöhemmin eli siirtää sen ilmaisua ja käsittelyä. (Niemi 2015, 71.)

Tärkeää tunteen käsittelyprosessissa on tiedostaa se, että jokainen kokee ja ilmaisee tunteitaan oman temperamenttinsa mukaan. Koska tunteen syntymisherkkyys, intensiteetti sekä kesto ovat temperamenttipohjaisia, ne määrittelevät millainen tunteen ilmaisu on missäkin tilanteessa tarpeen. Voimakas vihan tunne tarvitsee voimakkaan ilmaisun, kun taas pienempään mielipahaan auttaa pienempi ilmaisutapa. (Niemi 2015, 75.) Jos pitkityneitä ja haastavia tunteita tukahdutetaan, johtaa se oman kehon, mielen sekä omien tarpeiden laiminlyömiseen. Tunteiden tukahduttamisella on todettu olevan vaikutuksia terveydelle haitallisten stressihormonien erityksen lisääntymiseen sekä verenpaineen nousuun. (Suomen Mielenterveysseura 2019, Tunteva ihminen.)

3.6 Vertaisryhmä ja tunnetaidot

Lapsiryhmässä tunnetaitojen oppiminen on jatkuva prosessi. Ryhmässä lapsi tekee tulkintoja muiden toiminnasta, joka sisältää monenlaisia tunnevihjeitä. Tulkitessaan näitä tunnevihjeitä, lapsi myös itse reagoi niihin tunteella. Tunneilmaisut, jotka tulkitaan väärin, aiheuttavat jännitteitä lasten välille. Jokaisella lapsella on omat keinonsa ilmaista eri tunteita ja aikuisen on tunnekasvattajana tärkeää havainnoida, millä tavoin lapsi tuo tunteitaan ulos. (Haapsalo ym. 2018, 17.)

Lapsen on tärkeää saada kokemus osallisuudesta ja kuulumisesta ryhmään ja siitä, että hänestä ollaan kiinnostuneita sellaisena kuin hän on. Tällaisilla kokemuksilla on jo positiivisia vaikutuksia lapsen tunne- ja sosiaalisiin taitoihin. Ryhmä tukee tunnetaitojen harjoittelua tehokkaasti. Myös omia tunteita opitaan ymmärtämään muiden kautta. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 175.) Työntekijä on vertaisryhmän tunnekasvattaja ja hänen vastuullaan on tukea tiedollisen oppimisen lisäksi tunnetaitojen oppimista myös käytännön tilanteissa. Lapsi oppii tunnetaitoja nimenomaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lapsi tarvitsee kasvattajan tuen, kun voimakkaat tunteet saavat hänessä vallan. Aikuisen tuella lapsi oppii hallitsemaan kiukkua, suuttumusta ja pelon tunteita. Voimakkaiden tunteiden vallassa lapsi tarvitsee kasvattajan kunnioittavaa ja empaattista suhtautumista, puhumista sekä kuullun ja nähdyn peilaamista. (Haapsalo ym. 2018, 17.)

Ammattikasvattajan tulee järjestää tilaa kaikkien tunteiden opetteluun ja ilmaisuun lapsiryhmässä. Ryhmässä lapsi huomaa, että muutkin käyvät läpi samoja tunteita kuin hän. Lapselle kehittyy empatiakyky, jonka kautta hän oppii ymmärtämään, miltä toisista tuntuu eri tilanteissa. Lapsi oppii myös aistimaan ryhmässä vallitsevaa tunneilmapiiriä. Kasvattajan on tärkeää antaa tilaa erilaisille tavoille ilmaista tunteitaan ja opettaa, että ne ovat yhtä hyviä ja hyväksyttäviä tapoja, kunhan niistä ei koidu vahinkoa muille. (Haapsalo ym. 2018, 17.) Hoivaajiltaan riittävää vastavuoroisuutta ja liittymistä vaille jäänyt lapsi jää helposti ryhmän sivuun seuraamaan tilanteita ja vetäytyy helposti yksinleikkiin vasten luontaista tarvetta liittymiseen. Hän voi kokea epävarmuutta ja turvattomuutta ryhmätilanteissa. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 92.)

4 VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Eli VASU) on Opetushallituksen antama määräys varhaiskasvatuslain pohjalta, jonka perusteella paikalliset sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman keskiöön asetettu muutos on sen velvoittavuus. Sen velvoittavuuden avulla varhaiskasvatuksen laatu tulee kehittymään entistä parempaan suuntaan. Velvoittavuus ja varhaiskasvatuksen sijoittuminen hallinnollisesti opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen ovat keskeisiä vaikuttajia, jotka lisäävät varhaiskasvatuksen arvostusta. Lasten laadukkaan kasvun, kehityksen sekä oppimisen tukemisen sijaan korostetaan vanhempien oikeutta lapsensa hoitoon työ- tai opiskelupäivän ajaksi. Varhaiskasvatus on paljon muuta kuin pelkkää päivähoitoa. (Ahonen 2017, 15.)

VASUn velvoittavuus vaikuttaa myös siihen, että kuntien ja kaupunkien erot varhaiskasvatussuunnitelman noudattamisessa tulevat kapeammiksi. Velvoittavuus näyttää varhaiskasvatuksen järjestäjille toimintakulttuurin kehittymisen tärkeyttä lapsen elinikäisen kasvun ja oppimisen kannalta. Varhaiskasvatuksessa annettu oppimisen perusta palvelee lapsen käsitystä itsestään oppijana myös tulevaisuudessa. (Ahonen 2017, 16.) Velvoittavuus rohkaisee varhaiskasvattajia tarkastelemaan omaa toimintaansa kriittisemmässä valossa kuin ennen, sillä varhaiskasvatusta lähestytään entistä pedagogisemmassa valossa uuden Vasun myötä. Se toimii varhaiskasvatuksen toiminnan pohjana, ohjaamassa sen suunnittelua, toteuttamista, kehittämistä ja arvioimista. Tämä taas auttaa varhaiskasvattajia kehittämään omaa ammatillista osaamistaan. (Ahonen 2017, 16.)

4.1 Tuen tarve varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan hänen tarpeistaan lähtevällä tavalla. Tuen tulisi muodostaa jatkumo varhaiskasvatuksen aikana sekä esikouluun ja kouluun siirryttäessä. Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatusta. Se kuuluu jokaiselle sitä tarvitsevalle lapselle. Riittävän aikainen ja oikein kohdennettu tuki on päämääränä varhaiskasvatuksessa lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54.)

Tuen järjestämisen lähtökohdaksi määritellään lapsen vahvuudet, oppimiseen liittyvät tarpeet sekä kehitykseen liittyvät tarpeet. Tuki rakennetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden lisäksi yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa pidetään huoli siitä, että jokainen lapsi tuntee olonsa hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Lapselle luodaan myönteistä minäkuvaa kannustamalla ja rohkaisemalla häntä onnistumisen kokemuksissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54.) Lapsen tuen tarvetta havainnoidaan ja suunnitellaan yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön voimin sekä yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa. Lapsen tarvitsema tuki kirjataan lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Siihen kirjataan lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyvät vastuut, työnjako, eri tukitoimenpiteet ja se, miten ne toteutetaan ja arvioidaan. Kehityksen ja oppimisen tuki toteutetaan osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tuki toteutetaan ensisijaisesti lapsen omassa päiväkotiryhmässä, mutta myös lapsen edun vaatiessa joko osittain tai kokonaan erityisryhmässä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54–55.)

Jos tuen tarve johtuu lapsen vaikeasta vammasta, kehityksen viivästyästä, sairaudesta tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvästä tuen tarpeesta, lapselle tarjottavan tuen tulee olla kokonaisvaltaista, yksilöllistä ja jatkuvaa. Lapsen kehityksen ja oppimisen tukeminen vertaisryhmässä vaatii suunnitelmallisuutta, erityisosaamista ja mahdollisesti myös erilaisia järjestelyjä tai apuvälineitä. Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen taas vaatii jatkuvaa havainnointia, dokumentointia sekä arviointia lapsen tuen tarpeisiin ja niihin käytettävien toimenpiteiden vaikutuksiin ja riittävyyteen liittyen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 57.)

4.2 Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Varhaiskasvatuksessa rakennetaan pohjaa laaja-alaiselle osaamiselle. Se tarkoittaa tietojen, taitojen, arvojen asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Se tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen vaatimalla tavalla eri tilanteissa. Laaja-alainen osaaminen luo pohjaa ihmisenä kasvamiselle, opiskelulle, työnteolle sekä kansalaisena toimimiselle nyt ja tulevaisuudessa. Se edistää lapsen kasvua yksilönä sekä yhteisönsä jäsenenä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 23–24.)

Laadukas pedagoginen toiminta on laaja-alaista osaamista vahvistavaa. VASUssa on mainittu viisi toisiinsa kytkeytyvää laaja-alaisen osaamisen aluetta, joita ovat: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. Näistä itsensä huolehtimiseen ja arjen taidot kytkeytyvät lapsen tunnetaitoihin. Lasten kanssa tulee käsitellä heidän hyvinvointiaan tukevia asioita, joita ovat esimerkiksi levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitys. VASU velvoittaa varhaiskasvatuksen henkilökuntaa tukemaan lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsen tunnetaidot vahvistuvat, kun varhaiskasvattaja opettelee heidän kanssaan tunteiden havaitsemista, tiedostamista ja nimeämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24.)

5 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Seuraavaksi kuvailen opinnäytetyöni prosessia. Tavoitteenani oli saada vastaus opinnäytetyön tutkimuskysymykseen: ”Miten päiväkodeissa opetetaan tunnetaitoja autismikirjon piirteitä omaaville lapsille?”. Prosessissa ensimmäiseksi pyysin kaupungin varhaiskasvatuksen johtajalta tutkimuslupaa päiväkoteihin. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin teemahaastatteluna. Sitä varten suunnittelin teemahaastattelulomakkeen, jossa käytiin eri teemoja läpi autismikirjoon ja tunnetaitoihin liittyen.

Tutkimusluvan saatua otin yhteyttä eri päiväkoteihin. Neljä päiväkotia suostui haastatteluun ja tutkimusaineisto kerättiin näiden päiväkotien varhaiskasvatuksen erityisopettajien vastauksista. Teemahaastattelulomake lähetettiin ennakoon näihin päiväkoteihin, jotta haastateltavat pystyivät valmistautumaan ennakoon haastatteluun. Suurin osa haastatteluista nauhoitettiin ja sen jälkeen litteroitiin. Litteroinnin jälkeen suoritettiin sisälönanalyysi ja vastaukset teemoiteltiin.

5.1 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoite on selvittää vastaus tutkimuskysymykseeni: ”Miten päiväkodeissa opetetaan tunnetaitoja autismikirjon piirteitä omaaville lapsille?”. Tavoitteenani on kartoittaa, millaisia menetelmiä ja keinoja autismikirjon lasten tukemiseen on. Autismikirjon piirteitä omaavalla lapsella ei tarvitse olla autismikirjo -diagnoosia, mutta vahvoja piirteitä viitaten autismikirjoon. Myös autismikirjon diagnoosin saaneet lapset otetaan huomioon tutkimuksessa.

Autismikirjo on monelle vieras käsite. Autismikirjon mukaisesti oireilevia lapsia on myös tavallisissa lapsiryhmissä. Opinnäytetyöni kautta lukija saa tietoa autismikirjosta, sen näyttäytymisestä varhaiskasvatuksessa sekä autismikirjon lasten tunnetaitojen tukemisesta. Opinnäytetyöni tuo varhaiskasvatukseen tietoa autismikirjosta sekä mahdollista uutta osaamista, kun toimitaan autismikirjon piirteitä omaavien lasten kanssa. Haastateltujen varhaiskasvatuksen erityisopettajien kokemuksista ja osaamisesta on opinnäytetyö-

hön koottu erilaisia menetelmiä, joita varhaiskasvatuksessa voidaan hyödyntää. Opinnäytetyöni tavoitteena on myös antaa haastatelluille päiväkodeille mahdollisia uusia oivalluksia aiheeseen liittyen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien vastaukset voivat tuoda uutta näkökulmaa ja uusia menetelmiä käytettäväksi myös heidän päiväkoteihinsa autismikirjon lasten tunnetaitojen tukemiseksi. Opinnäytetyön kautta voidaan saada mahdollisimman laajaa osaamista aiheesta aiheeseen liittyen.

5.2 Aineistonkeruun menetelmät

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa tutkimustulos perustuu varhaiskasvatuksen opettajien haastatteluista saatuihin vastauksiin. Haastattelut ovat teemahaastatteluja, joita varten on luotu ja laadittu erillinen teemahaastattelulomake. Teemahaastattelun avulla on saatu tutkimusaineiston eli varhaiskasvatuksen opettajien haastatteluista saadut vastaukset. Tätä tutkimusaineiston sisältöä on analysoitu ja järjestelty vastauksia teemoittain. Näiden myötä saadaan lopulta vastauksia tutkimuskysymykseen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34, 42.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus kokonaislaatuisesti selvittää ja ymmärtää tutkitavan asian laatua, ominaisuuksia sekä merkitystä. Sen eri menetelmissä korostetaan esimerkiksi kohteen esiintymisympäristön, merkityksen ja ilmaisun näkökulmia. Laadullisessa tutkimuksessa saadaan laajaa ja yksityiskohtaista tutkimustietoa, jonka lähdetiedot todetaan luotettaviksi ja ne tuottavat tietoa kokemuksellisesti. (Auvinen 2018, Soluessee: kvalitatiivinen tutkimus.)

Teemahaastatteluksi kutsutaan haastattelua, joka ei etene tarkkojen ja valmiiksi muotoiltujen kysymysten mukaan, vaan ennalta suunniteltujen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelu on avoimempi kuin strukturoitu haastattelu, sillä siinä teemat ovat jokaiselle haastateltaville samoja, mutta niissä liikutaan joustavasti ilman tarkkaa etenemisjärjestystä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2019.) Teemahaastattelussa haastattelutilanne on keskustelunomainen ja edeltä suunnitellut teemat etenevät vapaassa järjestyksessä. Jokaisen haastateltavan kanssa teemoja ei tarvitse käydä yhtä laajasti läpi, vaan jokainen kertoo sen, mitä juuri hänellä on teemasta kerrottavaa. Teemojen alle voi listata apukysymyksiä edistämään keskustelua. Teemahaastattelu on sopiva tutkimusmenetelmä, kun on kyse

vähemmän tunnetusta ilmiöstä tai asiasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2019.) Koska autismikirjo on käsitteenä laaja sekä todennäköisesti monille aiheena vieras, lienee teemahaastattelu järkevä tutkimusmenetelmä. Teemahaastattelun keskustelunomaisuus on erinomainen tapa käydä läpi varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia aiheesta.

5.3 Sisällönanalyysi aineistonanalyysimenetelmänä

Sisällönanalyysissa aineistoa eritellään etsien yhtäläisyyksiä sekä eroja. Sisällönanalyysissa tarkastellaan valmiiksi tekstimuotoisiksi muutettuja aineistoja. Sen avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka liittää tulokset laajempiin konteksteihin sekä aiempiin tutkimustuloksiin aiheeseen liittyen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2019.) Varhaiskasvatuksen opettajien haastatteluja analysoidessani vertailen heidän haastatteluistaan saatuja vastauksia ja etsin niiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Näin saadaan tiivistetty kuvaus tutkimuskysymyksen vastauksista.

Tässä opinnäytetyössä käytetään tutkimusmenetelmänä myös teemoittelua. Se on hyvä tapa analysoida teemahaastatteluaineistoa. Haastateltavien kanssa puhutut teemat löytyvät aineistosta yleensä eri tavoin ja vaihtelevin määrin. Litteroinnin jälkeen teemoittelusta on apua haastatteluista saatujen vastauksien järjestelyssä ja selkeyttämisessä. Tämä mahdollistaa myös uusien teemojen löytymisen aineistosta teemahaastattelurungon eri teemojen lisäksi. Teemoittelussa aineistoa järjestellään teemojen mukaan eli kerätään ne kohdat, joissa kyseisestä teemasta puhutaan. Tutkimusraportissa voidaan myös laittaa suoria sitaatteja eri teemojen alle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2019.) Haastattelut kerättiin keskisuuren kaupungin neljästä eri päiväkodista. Yksi haastateltavistani suostui haastatteluun ainoastaan kirjallisesti. Hänen kanssaan haastattelu käytiin samalla tavalla läpi kuin muiden, mutta haastattelua ei nauhoitettu vaan kirjoitettiin ylös.

6 HAASTATTELUIJEN TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa käyn läpi päiväkodeista saamiani tutkimustuloksia. Olen analysoinut tähän kappaleeseen neljän haastateltavan vastauksia eri teemoihin liittyen. Haastateltavien vastauksia on verrattu keskenään ja kirjoitettu ylös opinnäytetyön kannalta keskeiset asiat. Tutkimustulokset on analysoitu opinnäytetyöhön teemojen mukaan. Myös haastatteluissa nousseita keskeisiä lainauksia on liitetty tähän kappaleeseen.

6.1 Taustatietoja haastateltavista

Jokainen haasteltu henkilö on ammatiltaan varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Lisäksi heillä on runsaasti kokemusta varhaiskasvatuksessa työskentelystä. Moni oli aloittanut työuransa varhaiskasvatuksen opettajana ja sitten täydentänyt osaamistaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi. Kokemusta löytyy eri päiväkodeista ja eri ryhmistä. Jokaisella haastatellulla henkilöllä on kokemusta myös autismikirjon lapsista. Joillakin on ollut ryhmässä lapsia, joilla oli autismikirjo-diagnoosi ja osalla taas lapsia, jotka oireilivat vahvasti autismikirjon mukaisesti, mutta eivät ole saaneet diagnoosia. Kokemusta löytyy lievästi autismikirjon mukaisesti oireilevista lapsista kuin myös syvästi autistisista lapsista. Usealla haastateltavista on joka vuosi ollut vähintäänkin yksi lapsi ryhmässään, jolla autismikirjoa epäiltiin. Osa haastatelluista kertoi, että osalle heidän ryhmässään olleista autismikirjon piirteitä omaavista lapsista on tehty erilaisia testejä piirteisiin liittyen. Tästä esimerkkinä nousi AROT-tutkimus. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että harvoin autismikirjo-diagnoosi saadaan varhaiskasvatusikäiselle. Epäilyjä sen sijaan tulee ilmi ja autismikirjon mukaisesti oireilevia lapsia löytyy lähes vuosittain.

Jokaiselta haastateltavalta löytyy koulutuksen tuomaa kokemusta autismikirjosta. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan koulutuksessa autismikirjo on tullut jokaisella haastateltavalla vastaan. Koulutuksen lisäksi osa haastatteliijoista mainitsi lukeneen itse myös aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä internet-sivustoja. Lisäksi erilaisia koulutuspäiviä aiheeseen liittyen järjestetään ja yksi haastateltavista mainitsi osallistuneensa sellaiseen. Haastateltavani myös mainitsi kokemuksen opettavan hyvin autismikirjon lasten kanssa

toimimisesta. Eräs haastateltavista mainitsi myös moniammatillisen yhteistyön tärkeyden. Yhteistyö lasten neurologisen poliklinikan, toimintaterapeutin sekä perheneuvolan kanssa kuvailtiin tärkeäksi, sillä myös heiltä saa tietoa aiheeseen liittyen. Lisäksi kasvatuskumppanuutta vanhempien kanssa pidettiin tärkeänä, sillä haastateltavien mukaan vanhempi tuntee oman lapsensa parhaiten.

6.2 Autismikirjon näyttäytyminen lapsiryhmässä

Haastateltavien kanssa käytiin läpi autismikirjon näyttäytymistä lapsiryhmässä. Haastateltavien puheista löytyi yhteisiä piirteitä teemaan liittyen. Vaikeus vastaanottaa ohjausta lapsiryhmässä mainittiin yhdeksi näkyväksi tekijäksi. Haasteena on lapsiryhmän mukana toimiminen. Jotkut autismikirjon piirteitä omaavat lapset tarvitsevat oman tilan ja oman turvallisen paikan. Autismikirjon lapsella voi esiintyä poikkeavia aistikokemuksia, joten ryhmässä melu, hajut ja lapsimäärä saattavat tuottaa lapselle haasteita. Ongelmat tunteiden hallinnassa nousivat myös vahvasti esille. Tästä esimerkkinä otettiin vaikeudet risti-riitatilanteiden hoitamisessa ja tunteiden purkautuminen ulos esimerkiksi aggressiivisena käyttäytymisenä. Tällä taas on merkitys lapsen vuorovaikutukseen muiden kanssa. Jumittuminen ja niin sanottu omassa maailmassaan oleminen tulivat esiin useammassa haastattelussa. Lapsi jumittuu helposti yhteen tekemiseen tai asiaan. Kyse voi olla asiasta, jota lapsi toistaa tai josta lapsi on erityisen kiinnostunut. Hänen on vaikeaa päästä asiasta eteenpäin ja tulla yhteiseen tekemiseen mukaan.

”No, meillä kun on ollut näitä autismikirjon lapsia niin heillä on ollut ainakin tällainen yks piirre, että he on paljon omassa maailmassaan. Se on ollut aika semmoinen heti selkeä piirre ja semmonen kontaktin puute alussa ja se vuorovaikutuksen vähyys siinä alussa niin on ollut sellanen. Ja hän on hyvin kiinnostunut siitä omasta tekemisestään, hyvinkin kapea-alaisesti. On voinut olla tietty mielenkiinnon kohde ja se on jatkunut hirmu pitkään. Ja sellaiseen yhteiseen tekemiseen on sitten taas ollut vaikeaa tulla mukaan.”

Haastattelujen mukaan autismikirjon lapsi on usein hyvin kapea-alaisesti kiinnostunut omasta tekemisestään sekä omista mielenkiinnon kohteistaan. Autismikirjon lapsen nähtiin osaavan tietty osa-alue erittäin hyvin (esimerkiksi numerot, nimet ja niin edelleen).

Leikki muiden kanssa voi olla tällaiselle lapselle haastavaa. Siihen tarvitaan yleensä aikuisen tukea eikä se siitä huolimatta aina onnistu. Lapsi leikkii usein rinnakkaisleikkiä muiden lasten seurassa. Ominaisiksi piirteiksi mainittiin myös rutiinien tärkeys, siirtymätilanteiden vaikeus ja kapea-alainen hyvä muisti. Esimerkiksi ruokailussa saattaa olla tärkeitä rutiineja. Tietyntylaiset ruoat eivät välttämättä maistu ollenkaan tai ruokien pitää olla tarkasti eroteltuna eri lohkoissa lautasella. Autismikirjon lapsen kuvailtiin olevan ryhmässä sivustaseuraaaja, joka tutkii ja tarkkailee muita lapsia matkien heidän äännähdyksiään, naurahduksiaan tai itkua. Kuitenkaan empaattisesti tunteisiin mukaan meneminen ei onnistu, vaan lapsi kokee tilanteet enemmänkin ajankuluna ja viihteinä. Kontaktin puute ja vuorovaikutuksen vähyys ovat myös ominaisia asioita haastateltavien mukaan. Tällaisen lapsen toimintaa tukemassa ryhmässä käytetään myös joskus kuvia.

”Ja rutiinit ovat olleet tosi tarkkoja näille lapsille. Ja sit taas tällainen juttu tunnepuolella niin hän on aina sellanen lapsi, joka tutkii ja tarkkailee toisia lapsia, matkien heidän äännähdyksiä tai naurahduksia tai itkua, että nää lapset on sellaisia sivusta tarkkailijoita, mutta he eivät sitten taas empaattisesti siihen tunteeseen mene mukaan. Että heistä se on vaan viihdyttävää ajankulua, että he katselee muita. Ja poikkeuksena on ollut myös hyvä muisti, mutta se hyvä muisti on ollut ehkä kanssa semmonen kapea-alainen, että se on liittynyt siihen, mikä heitä sillä hetkellä kiinnostaa, onko se sitten ollut toisten nimet tai onko se ollut numerot tai mikä kenelläkin on sitten ollut.”

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö näyttäytyy esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelma-keskusteluiden, siirtopalavereiden, moniammatillisten palavereiden, päivittäisten keskusteluiden ja vanhempainiltojen merkeissä. Eräs haastateltava mainitsi myös reissuviikon, joka kulkee kodin ja päiväkodin välillä. Joissakin tapauksissa myös silloin, kun lapsi aloittaa uudessa päivähoitopaikassa, käy varhaiskasvattaja lapsen kotona tutustumassa ennen päivähoidon aloittamista. Haastateltavista eräs mainitsi vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön olevan helpompaa, mikäli lapsella on selkeä autismikirjo-diagnoosi. Haastattelussa tuli myös ilmi, että joillekin vanhemmille oman lapsen erityisyys voi olla vaikea asia. Osa vanhemmista hyväksyy lapsensa mahdolliset erityispiirteet, mutta toiset kieltävät ne. Osa vanhemmista taas tiedostavat lapsensa erityisyyden, mutta eivät halua puhua asiasta. Mahdollisten autismikirjon piirteiden puheeksi otto vaatii kasvattajalta sensitiivistä, mutta rohkeaa tapaa ottaa asia esille vanhempien kanssa.

Haastatteluissa tuli keskustelua tuen järjestämisestä ja autismikirjon piirteitä omaavan lapsen huomioimisesta lapsiryhmässä. Moniammatillinen yhteistyö sekä yhteistyö vanhempien kanssa nousi tärkeäksi tukitoimia suunniteltaessa lapselle, jolla havaitaan autismikirjon piirteitä. Moniammatillisessa työryhmässä voi olla esimerkiksi ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja, kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja mahdollisesti sairaalan ammattilaiset, jotka yhdessä suunnittelevat tuen tarpeet juuri tällaiselle lapselle. Haastateltavani mainitsi myös, että havaitessaan autismikirjon piirteitä, lasta hoidetaan ja kasvatetaan autismikirjon piirteitä omaavana lapsena, diagnosoimatta lasta kuitenkaan sen enempää. Hänen haasteensa huomioidaan ja niihin suunnitellaan tuki.

Keinoja autismikirjon piirteitä omaavan lapsen huomioimiseen arjessa tuli haastatteluissa esille. Arjen pienissä haastavissa tilanteissa, esimerkiksi ruokailutilanteessa, osoitetaan lapselle yksi kasvattaja, joka on hänen vierellään tilanteessa ohjaamassa lasta. Muissa lapselle haasteita tuottavissa tilanteissa, esimerkiksi ulkoilussa sovitaan, kuka aikuinen seuraa ja ohjaa juuri tätä lasta. Joissakin päiväkodeissa lapselle annettiin joka aamu pieni aika, jolloin aikuinen oli vain hänen kanssaan, jotta lapsi sai rauhoittua. Sen jälkeen lapsi oppi, että aina tullessaan päiväkotiin hän voi ottaa rauhallisen ja yksinäisen hetken itselleen. Haastatteluissa mainittiin myös pienryhmäjärjestelyt ja esimerkiksi integroidun ryhmän etu autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle. Tällaista lasta huomioidaan arjessa myös sisällyttämällä tuokioihin juuri häntä kiinnostavia asioita, mutta myös erilaisia tunnekuvia ja tilannekuvia. Joissakin päiväkodeissa oli käytössä kuvia lapsen arkea helpottamaan ja joissain myös kommunikaatiokansioita.

”Ja sit tässäkin ryhmässä aika moni on oppinu tuntee sen, ko meil on semmosii, jotka on hyvin spontaanei myös. Et ku heille antaa sen pienen hetken niinku esimerkiks aamulla vaik kymmenen minuuttii, niin tota et aikuinen on hänen kanssaan. Tehtiin esimerkiks viimevuon niin et niinku luettiin jotain ja nyt hän oppinu et kun hän tulee, ni hän ottaa aina semmosen rauhallisen ja yksinäisen, hän tykkää olla välil yksin”

Haastateltavani kokivat integroidun erityisryhmän autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle edulliseksi. Tällaisen lapsen koettiin tarvitsevan paljon erityistoimenpiteitä ja integroidun erityisryhmän tarjoavan niitä hänelle. Haastateltavat mainitsivat integroidun erityisryhmän eduksi varhaiseryityskasvatuksen osaamisen. Tällaisessa ryhmässä on päivittäin läsnä varhaiskasvatuksen erityisopettaja, jolla on erityisosaamista aiheeseen liittyen.

Lisäksi integroidun erityisryhmän positiivisena puolena koettiin ryhmän pienempi koko. Pienemmässä ryhmässä on vähemmän ääniä ja ärsykeitä autismikirjon lapselle. Jossakin tapauksissa myös pienryhmässä on erityisosaamisen lisäksi vielä avustaja lapsen tukena. Pienemmissä ryhmissä myös henkilökuntaa on enemmän, mikä auttaa tukemaan lasta vielä paremmin.

Minkälaisia keinoja sitten isossa ryhmässä on tukea lasta? Haastateltavat toivat ilmi konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan käynnit ja hänen tietämyksensä. Tärkeäksi asiaksi nostettiin pienryhmätoiminta, kuvatuki, yksilöllinen tuki sekä avustaja suuressa ryhmässä. Eräs haastateltava toi myös esille sen, miten paljon asia riippuu ryhmästä ja sen rakenteesta sekä siitä, miten lapsi sopeutuu ryhmään. Moniammatillinen työryhmä on läsnä myös lapsen ollessa suuressa ryhmässä.

6.3 Tunnetaidoista yleisesti

Kysyin haastateltaviltani, miksi tunnetaidot ovat tärkeitä lapselle. Vastauksista nousi esiin vuorovaikutus muiden kanssa. Haastateltavat kokivat tunnetaidot tärkeäksi, koska siten lapsi pystyy tulemaan toimeen muiden kanssa. Näin lapsesta kasvaa taitava sosiaalisissa suhteissa, jotka ovat yhteiskunnassamme tärkeä asia. Tunnetaitojen kautta lapsi oppii vuorovaikutustaitoa ja empaattisuutta. Haastateltavani koki tunnetaidot ihmisyyden perustaksi. Hän toi esille sen, että vauvasta asti suurin osa äideistä on luontaisesti vuorovaikutuksessa vauvan kanssa ja ilmeiden kautta sekä vuorovaikutuksen kautta pieni lapsi oppii jo käsittelemään, tunnistamaan ja säätelemään tunteitaan ikänsä huomioon ottaen.

Haastateltavani toi esille sen, että mikäli tunnetaidot puuttuvat, lapsella ei ole kykyä ilmaista tunteitaan ja näin hän ilmaisee esimerkiksi pahaa mieltään lyömällä toista. Tunnetaidot koettiin myös tärkeäksi keinoksi oppia omasta tunnepuolestaan, sillä tunteet vaihtelevat päivän mittaan paljon. Autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle haasteita tuottaa tunteiden käsittely sekä muiden tunteiden lukeminen ja sen takia niitä asioita on tärkeää käydä läpi hänen kanssaan. Tällainen lapsi ei voi tunteelleen mitään, mutta on tärkeää opetella tunteiden säätelyä. Autismikirjon lapselle abstraktit asiat voivat olla kivoja, mutta tunteet ovat taas sellaisia asioita, joita ei haluttaisi käydä läpi.

”No sen takia, että se pystyis tulemaan toimeen muitten lasten kanssa. Ku usein jos lapsella ei oo niit tunnetaitoja, ni sehän näkyy just siin käyttäytymisessä, et hän toimii niinkun öö just esimerkiksi aggressiivisesti, ku hänel ei oo mitään muuta keino ni hän lyö. Et jos asiat ei mee niin kuinka halutaan, ni hän voi lyödä tai potkia tai tarttuu hiuksista tai jotain. Et ne on tosi tärkeitä et tota pystyis niinku tulemaan toimeen siinä lapsiryhmässä.”

”Eli sillon jos me pienestä pitäen ihan sieltä vauvasta asti otetaan se asia jotenkin ehkä se tulee kaikilta äideiltä luontasesti, että ollaan vuorovaikutuksessa sen lapsen kanssa ja tulee niitä erilaisia ilmeitä sen vauvankin kanssa, kun ollaan ja touhutaan. Niin sillon sitten jo pieni lapsi niin oppii käsittelee niitä tunteitaan ja hän oppii niitä tunnistamaan ja hän oppii niitä säätelemäänkin tietysti ikä huomioon ottaen, mutta oppii kuitenkin. Ja silloin sitten aattelin, että hän olisi myös joustava nuori ja aikuinen ja taitavampi niissä sosiaalisissa suhteissa, mikä on kuitenkin tänäpäivänä aika tärkeä asia. Että olis sitä vuorovaikutustaitoa ja empaattisuutta.”

Haastateltavani kertoivat, että tunnetaitojen opettelu voidaan aloittaa jo pienen lapsen kanssa. Tunnetaitoja aletaan käymään lapsen kanssa läpi, kun tarvetta ilmaantuu. Jos puhe ei riitä, tunteiden käsittely aloitetaan kuvien kautta. Haastattelussa mainittiin myös esimerkiksi kolmevuotiaan kyky ymmärtää ympäröivää ympäristöään ja kyseisen iän uhma. Haastateltavan mukaan jo kolmevuotiaan kanssa on hyvä ruveta tunnetaitoja käymään läpi. Vastauksena tuotiin julki myös, että lapsen kanssa on hyvä lähteä pienin askelin opettelemaan tunnetaitoja. Kerrottiin myös, että heidän päiväkodissaan tunnetaitoja on opetettu aina, mutta niistä ollaan vasta viime vuosina alettu käyttää nimitystä tunnetaidot.

Yhteneväinen vastaus oli, että jokaisen lapsen kanssa käydään läpi tunnetaitoja, oli sitten diagnoosia tai ei. Tämä ehkäisee myös erityisyydenleiman saamista. Keskusteluissa tuli ilmi, että jokaiselle lapselle tulee löytää juuri hänelle sopiva tapa käydä tunnetaitoja läpi, riippumatta diagnoosin saamisesta. Autismikirjo on laaja ja jokainen lapsi on yksilö. Tapa, joka toimii toiselle ei välttämättä toimi toiselle. Pienryhmätoiminnassa voidaan käydä läpi tunnetaitoja enemmän niiden kanssa, joilla esiintyy haasteita sillä alueella. Lapsella voi myös olla eri tavoitteet tunnetaitojen oppimisessa. Jotkut lapset oppivat niitä nopeammin ja toisilla voi mennä huomattavasti kauemmin. Haastattelussa myös tunnetaitojen opettaminen koettiin helpommaksi diagnoosin saaneelle lapselle, sillä vanhem-

mat eivät ole välttämättä valmiita kuulemaan lapsensa mahdollisista autismikirjon piirteistä. Vaikka diagnoosia ei olisi, tulee varhaiskasvatuksen erityisopettajan silti lähteä tukemaan lasta tavalla, jonka hän näkee lapsen kehitystä tukevaksi.

Vanhemmille myös annetaan valmiuksia tunnetaitojen tukemiseen. Haastateltavat kertoivat, että vanhempainilloissa käydään aihetta läpi. Joskus on ollut luennoitsijoita, terveydenhoitaja tai muita ammattilaisia puhumassa aiheesta, ja sen jälkeen sitä on työstetty kenties vielä ryhmässä. Materiaalia on myös ollut enemmän vanhemmille jaossa. Tunnetaidoista myös puhutaan enemmän niin varhaiskasvatussuunnitelma-keskusteluissa kuin muutenkin. Vanhempainillassa on myös jaettu esimerkiksi toiminnanohjaus- ja tunnetauluja kotiin antamaan vanhemmille keinoja käsitellä lapsen kanssa mahdollisia tunteenpurkauksia. Tunnetaitoja siis opettavat vanhemmat sekä päiväkotiyhdessä. Eräs haastateltavista mainitsi myös autismikirjon vanhemmille olevia kursseja aiheeseen liittyen. Esimerkiksi sairaalasta kysytään usein ryhmän varhaiskasvatuksen erityisopettajaa mukaan yhteistyöhön.

6.4 Tunteiden säätely

Haastateltavien kanssa keskusteltiin siitä, miksi tunteiden säätely on niin tärkeää. Haastattelussa tuli ilmi, että mikäli lapsi ei opi säätelemään tunteitaan, luo se haasteita hänen vuorovaikutukseensa muiden kanssa. Voi käydä niin, että muut lapset eivät halua leikkiä tällaisen lapsen kanssa. Ryhmässä toimiminen sekä ihmisten kanssa toimiminen on haasteellista, mikäli tunteita ei osata säädellä eikä osata toimia normien mukaan. Kaverisuhteet ovat helpompia, kun lapsi oppii lukemaan toista. Psykkinen kuormitus tuli myös esille haastatteluissa. Lapsen on helpompi olla itsensä kanssa. Mikäli tunteita osataan säädellä, pysyy stressitaso hallinnassa ja tasaisena. Aikuisen tuki ja malli mainittiin erittäin tärkeäksi asiaksi tunteiden säätelyä oppiessa.

Samaan teemaan liittyen kysyin, mikä on ominaista autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle tunteiden säätelyssä. Keskustelussa nousi esille autismikirjon monimuotoisuus. Jokainen lapsi on yksilö ja jokaisella on yksilöllinen tapa toimia. Yhteneviä piirteitä kuitenkin löytyi. Haastattelussa mainittiin esimerkiksi niin sanottujen negatiivisten tunteiden näyttäminen. Kun ei ole keinoja tunteiden säätelyn puolella, negatiiviset tunteet voivat

purkautua ulos aggressiivisena käyttäytymisenä, esimerkiksi lyömisenä tai puremisena. Jotkut autismikirjon lapset ovat taas vetäytyviä, eivätkä näytä tunteitaan millään tavalla. Tällaiset lapset voivat olla hyvin vakavia, eivätkä he ilmaise iloaan, suruaan, pettymystään tai mitään muutakaan tunnetta. He saattavat reagoida ristiriitaisesti toisten lasten tunteenpurkauksiin.

”... koska paljon on ollut sellaista, että toinen lapsi itkee ja tämä autismikirjon piirteitä omaava lapsi nauraa hänelle. Niin sitten on itse joutunut kauheesti miettimään, että mikähän tää on ja miksi hän reagoi noin ja jotkut toisen vihanpurkaukset voivat olla hyvin huvittavia ja näin. Että siihen on kyllä saanut kiinnittää huomiota itekkin paljon. Että se on kyllä ollut mun mielestä se näkyvin piirre.”

Haastattelussa mainittiin myös autismikirjon tason merkitys tunteiden säätelyn kannalta. Syvästi autistisella on erilaiset tavat olla vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiosta kuin lievästi autismikirjon piirteitä omaava lapsi. Lapsi voi olla syvästi omassa maailmassaan eikä ota kontaktia. Myös lapsen temperamentti vaikuttaa tunteiden säätelyyn.

6.5 Tunteiden ilmaisu

Haastattelun eräs teema oli tunteiden ilmaisu. Haastateltavien kanssa keskusteltiin siitä, miten heidän päiväkodissaan opetetaan tunteiden ilmaisua. Tärkeänä asiana haastatte luissa nousi aikuisen oma malli ja sanoittaminen. Riitatilanteissa muiden lasten kanssa on tärkeää, että aikuinen sanoittaa ja kuuntelee. Aikuinen voi yhdessä lapsen kanssa katsella, miltä toisen kasvot näyttävät ja miltä hänestä voisi tuntua. On myös tärkeää rauhoittaa lapsi tilanteessa ja sen jälkeen keskustella hänen kanssaan. Aikuisen tuki arjen tilanteissa oli tärkeä tapa opettaa lasta ilmaisemaan tunteitaan. Tunteiden ilmaisua opetettiin päiväkodeissa myös kirjallisuuden, tuokioiden, draaman ja kuvien kautta.

”...ekaks lähettii siitä että kaks aikuista esitti jonku tilantee. Esimerkiks jos tuli joku riita ja sit tota noi ja sit kuka halua sit tulla esittää et ekaks tällane mimmone tää oli ja sit tota se jatku sit sillai et sai viel esittää et mikä on se oikee käytös et he oli et mää halua seuraavaks...”

”Joo elikkä tota, kirjallisuutta on paljon ja ollaan käytetty erilaisia kirjoja. Ja tuokioita myöskin ollaan vedetty, kukin sit ehkä vähän omalla tyylillensä.”

”...vaiks jos on syvästi autistinen ni sit niinko kuvia katsellaa, et se oli väärin. Et ei sit et ei hän niinku pysty sitte mut kuitenkin voi niinko vähä näyttää et tolt näyttää surullinen ja vähän kieltä mut paljon kuvia.”

Oli mielenkiintoista tietää, miten päiväkodeissa käsitellään ja käydään läpi niin sanottuja negatiivisia tunteita. Haastateltavat kertoivat, että luodaan hyväksyvä ilmapiiri myös negatiivisten tunteiden ilmaisulle. Lasta autetaan myös itse hyväksymään kaikki tunteensa ja sanoitetaan niitä hänelle. Lapsi autetaan yli vaikeista tunteista ja hän huomaa, ettei hänelle tapahtunut mitään pahaa. Negatiivisista tunteista opetetaan, että nekin ovat tunteita muiden joukossa ja niitä saa kokea. Lapselle kuitenkin sanoitetaan sitä, ettei muille saa tehdä pahaa, vaikka itsellä olisi paha olla. Lasta voidaan ohjata muuhun tekemiseen purkamaan oloaan.

6.6 Tunteiden tunnistaminen

Tunteiden tunnistamista ja nimeämistä päiväkodeissa harjoiteltiin eri tavoin. Tunteiden nimeämisen apuna mainittiin vahvasti kuvat ja kortit, joiden avulla voidaan tutkia erilaisia ilmeitä. Kortteja katsellaan ja selvitetään, miksi henkilöllä on sellainen ilme ja miltä hänestä voisi tuntua. Myös erilaisten tarinoiden ja satujen avulla harjoitellaan tunnistamaan, miltä kustakin henkilöstä tuntuu.

”No siinä mä lähtisin kanssa keskusteluun ja ne kirjat ja se sanoittaminen. Ja peilikin on ihan hyvä ja kamerakin on periaatteessa ihan hyvä. Että otetaas kuvia, miltä juuri minä näytän vihaisena. Niin silloin, kun sä teet sen itse ja sä näet sen sieltä vaikka peilin kautta, niin se tulee jo ihan eri tavalla se tunne tutuksi, kun sitten leikitään niitä tunteita.”

Peilin ja kameran avulla voidaan myös oppia tunnistamaan ja nimeämään omia tunteita. Eräs haastateltava kertoi myös, että luodaan ilmapiiri, joka sallii jokaisen lapsen tuntea niitä tunteita, joita hän tuntee. Opetetaan myös, että aikuisellakin on oikeus tuntea hänen

tunteitaan. Kasvot, ilmeet ja sanoittaminen ovat tärkeitä asioita tunteiden tunnistamisen kannalta.

6.7 Materiaalit

Haastateltavilta kysyttiin, onko heillä käytössä mitään erityisiä materiaaleja, joita he käyttävät autismikirjon piirteitä omaavien lasten kanssa. Kävi ilmi, että päiväkodeissa oli laajasti eri materiaaleja käytössään. Erilaisia tunnekortteja oli käytössä kaikilla haastateltavilla. Päiväkodeilla oli erilaisia korttisarjoja käytössään esimerkiksi Feelings-kortteja, Nallekortteja ja mahtikortteja. Kuvat menetelmänä nostettiin esiin. Erilaisista värityskuvista, valokuvista, kirjan kuvista ja taideteoksista saatiin hyviä keskusteluja lapsien kanssa tunnetaitoihin liittyen. Korttien ja kuvien avulla pystytään pohtimaan yhdessä lapsen kanssa, mikä tunne toisella voisi olla, miksi hänestä tuntuu siltä kuin tuntuu, mitä on tapahtunut, ja mikä voisi auttaa. Peilistä lapset pystyivät myös itse katsomaan, millainen tunnetila juuri heillä on päällä ja mistä sen huomaa. Sadut sekä erilaiset kirjasarjat olivat myös käytössä useassa päiväkodissa. Yksi haastateltava oli käyttänyt autismikirjosta kertovaa satukirjaa ryhmässään. Eräässä päiväkodissa oli ollut käytössä tunnekoulu, jossa tunteita käytiin läpi lasten kanssa. Tuli myös ilmi, että tukiviittomia on jossakin paikoissa käytetty, mutta nykyään suositaan enemmän kuvien käyttöä. Menetelminä mainittiin myös tunneympyrät ja tunnekiekot.

”Meil oli opiskelija just sillon ja mä annoin opiskelijalle tehtäväks niinku just tän. Hän sit eri tavoin hän teki esimerkiks sen tunneympyrän tai semmosen tunnekiekon mis oli sitte, no oliko siin joku kuus ehkä niiku erilaisia näit hymynaamakuvia et sitte sit se viisari sen voi laittaa sit mihin sen halus ja sitte mietittii ain sitä et mikä ilme siinä nyt oli ja mitä tunnetilaa se tarkotti. Lapset keksi ne, että opetettiin niinku nimeämään niitä tunteita.”

Käytössä oli myös hyvän- ja pahanmielen purkki, jossa oli tarkoituksena miettiä yhdessä lapsen kanssa, mitkä asiat tekevät kaverin hyvälle ja pahalle mielelle. Purkkiin laitettiin helmi aina, kun keksittiin yksi asia. Voimaeläimiä myös käytettiin lasten kanssa. Lapsi sai valita eläimen, joka voidaan antaa lapselle esimerkiksi ristiriitatilanteessa tueksi. Eräässä päiväkodissa oli käytössä Kimochis tunne- ja vuorovaikutusmateriaalit. Ne sisäl-

tävät seitsemän tunnepehmohahmoa tarinoineen, 30 erilaista tunnetyynyä ja 18 toiminnallista opetusmateriaalia. Lisäksi mainittiin erilaisia keinoja, joissa ollaan toisten kanssa kosketuksissa.

”Ja sit usein niinku semmoset tota tämmösii, millä mä sanoisin, ”pehmokeinotkin” niinku on ihan hyväks havaittuja, et tota puhallellaan kaikkia saippuakuplia siin lomas ku keskustellaan jotain tai tota noi rasvataa toisten käsiä esimerkiks tai esimerkiks otetaa toisii käsist kii ja rasvataa toisten käsiä, sehän on tunnetta mitä parhaimmillaan..”

Keinoja käytiin lasten kanssa lävitse aktiivisesti esimerkiksi aamupiireissä ja niin, että jokaisella lapsella oli mahdollisuus osallistua. Eräässä päiväkodissa oli käytössä jokaiselle tunteelle oma väri, joihin tutustuttiin yhdessä lasten kanssa. Huoltajia osallistettiin myös erilaisten tunteiden pohtimiseen lapsen kanssa. Haastateltava mainitsi heidän päiväkotinsa käytännön, jossa oli tarkoituksena yhdessä huoltajan kanssa miettiä päiväkotiin tullessa, miltä juuri sillä hetkellä tuntuu. Lapsi laittoi kuvansa sen värin päälle tullessaan päiväkotiin ja tällöin he pystyivät yhdessä huoltajan kanssa pohtimaan, miksi tuntuu juuri siltä. Värien avulla pystyttiin toteuttamaan erilaisia menetelmiä.

”Ni tääl on kans, et jokasel tunteel on omat värit, sit ku me oltiin käyty ne kaikki tunteet ni täs on ne samat kuvat ku on tuol seinässä, keltanen on ilonen ja sininen surullinen ja pelko vihree ja musta tämä. Sit mä tein tämmöset, esimerkiks vihanen musta, niin ihan pakastekippaan ja kuva tähän päälle. Esimerkiks viikonlopusta, tässä on edes semmonen kippa ja tähän saa vuorollaan jokainen tulla kertomaan jonkun kivan jutun, mistä tulit iloseks viikonloppuna. Sit laps ottaa täält tän helmen ja pudottaa tänne kippaan.”

”Et tää on tämmönen mun poikien pehmolelu ja tähänki mä oon sit laittanu näit erivärisii helmiä. Jos esimerkiks on kiukku, mä jaan jokaselle tämmösen mustan”. --.

”Mistä tulit viimeksi kiukkuseksi? Sit joku laps sanoo esimerkiksi: ”Mua kiukutti, kun pikkuveli otti multa lehun.” Sit tää sanoo: ”Otan vastaan kiukkusi. Sinua harmitti, sinua kiukutti” Et tää niinku jakaa sen kiukun tunteen.”

Haastateltavien kanssa tuli ilmi, että menetelmiä tunnetaitojen opettamiseen autismikirjon lapsille on monenlaisia. Korteja, värejä ja leluja voidaan hyödyntää monipuolisesti

eri tavoin tunnetaitojen opettamisessa. Mielikuvituksen ja varhaiskasvattajan luovan työotteen kautta voidaan keksiä runsaasti erilaisia keinoja autismikirjon lasten kanssa toimimiseen tällä osa-alueella. Lasten kanssa myös arkeen tuodaan rutiiniksi hetkiä, jolloin tunteita mietitään yhdessä.

6.8 Vuorovaikutustaidot ja empatia

Haastattelussa haluttiin saada tietoa siitä, miten vuorovaikutusta, empatiaa ja muiden tunteiden ymmärtämistä lapsille opetetaan. Tärkeäksi asiaksi nousi haastatteluissa sanoittaminen. Lapselle puhutaan siitä, miltä toisesta voisi tuntua, jos hän toimii niin kuin toimii. Vuorottelun harjoittelu myös pelien ja leikin avulla mainittiin tärkeäksi asiaksi. Aikuisen läsnäolo ja ohjaus esimerkiksi leikki-tilanteessa on välttämätöntä, kun lapsella on haasteita vuorovaikutuksen ja empatiakyvyn alueella. Kuvat ja kertomukset vuorovaikutuksen ja empatian opettamisessa koettiin myös hyödylliseksi.

”No se varmaan se puhuminen on semmonen paras keino siinäkin et yritetään niinkö puhuu ja puhuu ja puhuu. Et mietis nyt et jos sää teet toiselle tollai, et mietis miltä sust tuntuu et jos mä tulen ja otan sua tällai kiinni kynsilläni ja nipistän ja raavin tai teen jotain muuta, et miltä se tuntuu, tuntuuko se hyvältä, miltä se tuntuu.”

Vuorovaikutuksen harjoittelun koettiin lähtevän siitä, että lapsi on osa ryhmää ja tuntee olevansa ryhmän jäsen. Ryhmä kuntouttaa lasta ja hän on päiväkodissa, jotta oppisi olemaan ryhmässä. Kun lapsella on haasteita ryhmässä toimimisessa, muut lapset eivät ole vastuussa hänen olemisestaan, vaan vastuu on ryhmän kasvattajalla. Kasvattajan tulee olla mukana vuorovaikutustilanteissa, mallittaen ja sanoittaen tilanteita. Kasvattaja voi myös ohjata katsomaan taitavampia lapsia, jotka hallitsevat jonkin sosiaalisen tilanteen. Näin syntyy mallioppimista, jonka haastateltava koki tärkeäksi asiaksi vuorovaikutusta harjoittellessa. Haastattelussa tuli ilmi, kuinka tärkeää on, että lapsi kokee olevansa hyväksytty ryhmässä. Vaikka autismikirjon piirteitä omaavalla lapsella olisi haasteita muiden kanssa olemisessa ja leikkimisessä, hänelle on tärkeää saada kokemus hyväksytyksi tulemisesta. Leikin ollessa rinnakkaisleikkiä, lapsi voi saada hyväksytyksi tulemisen kokemuksia siitä, että toinen leikkii hänen lähellään. Aikuisen tulee sanoittaa lapselle myös toisen tunteita, esimerkiksi kuinka toinen on iloinen, kun hänen kanssaan leikitään.

”... melko useastihan se on niinko voi olla sitä rinnakkaisleikkii pelkästään mut et jotenki hän aistii et hän on niinko hyväksytty, toi kaveri leikkii mun kanssa ja mun lähellä et tota ja sit voi niinko sanottaa et ilonen, kivalta tuntuu tai joku peukutuski et hyvä. Ja niinku lähtee siitä ja sit tietysti vuorovaikutus niinko puheella, et jos on sit sillai niinku kieli hyvin hallinnas, ni puheella pystyy paljon niinko sanottaa niit tunteita et kato et hän on iloinen...”

Keskusteluissa tuli esille myös kiusaaminen. Haastateltava toi esille näkökulman siitä, kuinka tärkeää on ehkäistä ennakkoluuloja ja erilaiseksi leimaamista ryhmässä. Jos lapsella on ryhmässä avustaja, on tärkeää, että hän kokee siitä huolimatta olevansa osa ryhmää. Hänen tulee saada kokemus muiden kanssa toimimisesta eikä siitä, että hän on vain yksin avustajansa kanssa. On tärkeää käydä ihan kaikkien lasten kanssa läpi ihmisten erilaisuutta ja ainutlaatuisuutta, jotta kiusaamista ja syrjintää voitaisiin ehkäistä ryhmässä.

”... sit lasten kans pystyy iha puhumaa et ja hyvä alottaa ain sillai, et ku meilläki oli aamupiiri, sit jokainen harjottelee jotakin. Määki aina kerron et mä harjottelen tietokonekirjotusta ni laps itte osaa kertoo, ne muut lapset, et mitä harjottelee. sit jos tää ykski lapski, joka meil on, ni hän ei tuottanu ollenkaa puhetta, ni sit avustaja häne puolest, et mä niinku harjottelen tommost muitten kans olemista ja sillai et niinku lapset on aika vastaaottavaisii ja ymmärtäväisii ja sopeutuvaisia.”

Lisäksi haastattelussa tuli ilmi, että kiusaamista käydään yhdessä lasten kanssa ryhmässä läpi ja keskustellaan, mitä se on. Kiusaaminen on kytkeytynyt paljon varsinkin vihantunteeseen, ja se on otettu keskusteluissa esille. Lisäksi lapsia oli opetettu päiväkodissa pitämään puoliaan ja sanomaan ”ei”, mikäli kiusaamistilanteita ilmenee ryhmässä.

6.9 Haasteet tunnetaitojen opettamisessa

Haasteiksi tunnetaitojen opettamisessa autismikirjon piirteitä omaaville lapsille koettiin oikean tavan löytäminen. Jokainen lapsi on yksilö ja kaikki tavat eivät sovi kaikille lapsille. Haasteita tuotti henkilökohtaisen lähestymistavan luominen jokaiselle autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle. Myös eri tilanteiden ennakoiminen koettiin haastavaksi. Vie

aikaa oppia tuntemaan lapsi niin, että onnistuu huomaamaan lapsesta erilaisia merkkejä ennen tunteidenpurkauksia ja niiden aiheuttamaa epäsuotuista käytöstä.

Haasteeksi koettiin myös empaattisuuden opettaminen. Empaattisuus koettiin asiana, joka tulee ihmisestä itsestään, mutta autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle se tuottaa haasteita. Haastateltavat henkilöt pohtivat, oppiiko lapsi empaattisuuden koskaan vai oppiiko hän vain sietämään asioita toisissa olematta itse empaattinen. Kun lapselle opetetaan kuvien kautta tunnetaitoja, haastavaksi koettiin se, että lapsi oppii kuvan ulkoa, mutta ei välttämättä mieti asiaa syvällisesti. Se, että lapsi ymmärtäisi oman käyttöksensä vaikutuksen ympäristöön, mainittiin myös haasteeksi. Lapseen kontaktin saamisen haastavuus varsinkin syvästi autistisen lapsen kohdalla tuli myös ilmi haastattelussa.

Rauhallisille autismikirjon piirteitä omaaville lapsille tunnetaitojen opettaminen vaikutti olevan helpompaa. Eräs haastateltava mainitsi aggressiivisten lasten kanssa toimimisen haastavuuden. Lapsi saattaa kirotta ja käyttäytyä aggressiivisesti muita kohtaan. Tilanteiden läpikäyminen koettiin välillä turhauttavaksi, sillä lapsi ajautuu nopeasti uuteen risti-riitatilanteeseen. Esille tuli myös se, että autismikirjon piirteitä omaavilla lapsilla voi olla helposti heikko itsetunto ja sen johdosta lapsi luulee esimerkiksi toisten nauravan hänelle, vaikka nauretaan jollekin muulle asialle. Tämä taas aiheuttaa sen, että lapsi voi taas kohdistaa aggressiivista käytöstä muihin.

Haastateltavista suurin osa oli sitä mieltä, että haluaisi ja kaipaisi lisää koulutusta aiheeseen liittyen. Koettiin, että lisäkoulutus on hyväksi. Myös osa haastateltavista koki, että on saanut runsaasti tietoa erilaisista menetelmistä ja kokivat lisäkoulutuksen tarpeelliseksi vain, jos uusia menetelmiä kehitetään autismikirjon lasten kanssa toimimiseen.

”Joo, ei tule koskaan valmiiksi tässäkään saralla, että kaikki lisäkoulutus on aina hyväksi.”

”No aina uus tieto on ihan hyväks, että kaikki tieto ja se että tääki on sellanen aihe et aina on jotaki kivoi vinkkejä. Saa kivoja vinkkejä, kun kukaan ei oo koskaan täysin valmis.”

Haastateltavat olivat siis avoin mielin aiheeseen liittyvien lisäkoulutusten suhteen. Siitä huolimatta, että haastatelluilla päiväkodeilla oli runsaasti menetelmiä käytössään, kokivat haastateltavat lisäkoulutuksen tärkeäksi. Oli hienoa huomata, että varhaiskasvatuksessa halutaan koulutusten kautta täydentää osaamistaan, jotta voidaan toimia autismlkirjon lapsen parhaaksi. Mielenkiintoista on jäädä odottamaan, kehitetäänkö uusia menetelmiä aiheeseen liittyen.

7 TUTKIMUKSEN LAADUN JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Tutkimuksen eettisyyteen, luotettavuuteen ja uskottavuuteen vaikuttaa se, onko tutkimus tehty hyvän tieteellisen käytännön edellyttämin tavoin. Lähtökohtia hyvään tieteelliseen käytäntöön ovat esimerkiksi tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tulosten arvioinnissa. Tutkimuksessa täytyy soveltaa kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimus tulee suunnitella, toteuttaa sekä raportoida ja siitä syntyneet tulokset tallentaa asianmukaisella tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, Hyvä tieteellinen käytäntö.)

Opinnäytetyöni luotettavuutta arvioidessa kiinnitän huomioni haastattelutilanteeseen. Haastattelutilanteeseen oli varattuna arvioiltaan 30–45 minuuttia ja siitä oli etukäteen ilmoitettu haastateltaville. Haastattelut saatiin hyvin toteutettua niille varatussa ajassa. Olin lähettänyt sähköpostilla etukäteen haastattelulomakkeen haastateltaville, jotta heillä oli mahdollisuus pohtia teemoja jo etukäteen. Suurimmassa osassa päiväkoteja haastattelut toteutettiin lasten ollessa päiväunilla. Tästä johtuen haastatteluteemat koitettiin käydä riivakkaan tahtiin läpi ennen kuin lapset heräävät, mikä loi hieman paineita haastattelutilanteeseen.

Kun pohdin haastattelukysymyksiä jälkikäteen, tuli mieleeni pari huomiota. Tunnetaidot kokonaisuudessaan on laaja käsite ja siihen kytkeytyy tunteiden ilmaisua, säätelyä, nimeämistä ja ymmärtämistä. Aihealueet oli myös kysymyslomakkeeseen eritelty tämän mukaan. Olisin jälkikäteen ajateltuna jakanut teemoja eri tavalla. Tunteiden ilmaisu, säätely, nimeäminen ja ymmärtäminen kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa ja haastateltavat puhuivat niistä jokaisesta kunkin teeman kohdalla. Niiden erittely omiksi teemoikseen saattoi olla turhaa. Autismikirjo ja tunnetaidot aihealueena oli myös itselleni haastava, minkä takia haastatteluteemoja oli vaikeaa keksiä.

Haastattelun luotettavuuteen vaikutti myös osallistujien määrä. Tähän tutkimushaastatteluun osallistui neljä varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Määrä on vähäinen verrattuna kaupungin kokoon ja päiväkotien määrään, jossa haastatteluni suoritin. Haastateltaviksi päiväkodeiksi valittiin päiväkoteja, joissa oli integroitua erityisryhmiä. Haastattelulupaa

pyydettiin myös kahdesta muusta päiväkodista, mutta vieraan aihealueen ja hektisen alkukevään vuoksi he eivät pystyneet haastatteluun osallistumaan. Uskon, että aiheesta oltaisiin saatu laajemmin irti, mikäli haastateltavia olisi ollut enemmän.

Haastateltavilla oli jokaisella kokemusta autismitestistä. Kuitenkaan kaikilla ei ollut tällä hetkellä ryhmässään lapsia, joilla epäiltiin autismitestistä. Haastateltavista eräs pohtikin tämän takia, onko oikea henkilö vastaamaan tutkimukseeni. Niiden haastateltavien, kenen ryhmässä tällä hetkellä autismitestistä esiintyi, oli mahdollisesti helpompi kertoa kokemuksistaan ja jakaa tietotaitoaan. Aihepiiri voi olla haastava, mikäli lähivuosina ei autismitestistä lapsia ole ryhmässä ollut. Tämä on yksi tekijä, millä voi olla vaikutusta myös tutkimuksen luotettavuuteen ja laatuun.

Eräs luotettavuuteen ja laatuun liittyvä tekijä oli myös haastattelujen toteutuksen tapa. Nauhoitetut ja litteroidut haastattelut mahdollistavat monipuolisen kuvauksen haastateltavan puheista. Jokainen haastateltavan kertoma asia saadaan nauhalle. Haastattelussa, jossa haastattelija kirjoittaa haastateltavan vastaukset ylös, voi unohtua tärkeitä huomioita. Tilanne on hektisempi verrattuna nauhoitettuun haastatteluun, sillä haastattelijan tulee saada kirjoitettua nopeasti kaikki huomiot ylös. Kiireessä tärkeitä huomioita saattaa jäädä kirjoittamatta.

8 POHDINTA

Idea opinnäytetyön aiheeseen nousi omasta kiinnostuksestani autismikirjoon liittyen. Olen törmännyt autismikirjoon itse harjoittelu- sekä työkokemusteni kautta. Autismikirjo käsitteenä on lähivuosina ollut enemmän otsikoissa ja sen vuoksi hyvinkin ajankohtainen. Autismi- ja Aspergerliitto on tuonut autismikirjoa näkyvämmäksi informaation sekä erilaisten koulutuspäivien avulla. Autismikirjosta on puhuttu enemmän mediassa, vaikkakin käsite on monelle edelleen vieras. Varsinkin varhaiskasvatuksessa autismikirjo on tärkeää huomioida, jotta lapselle tarjotaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa hänen tarvitsemansa tuki.

Autismikirjon mukaisesti oireilevia lapsia löytyy myös varhaiskasvatuskentältä. Autismikirjon lapsen erityispiirteet on tärkeää ottaa huomioon, jotta saataisiin suunniteltua juuri hänen tarpeilleen sopivaa tukea. Tunnetaidot voivat autismikirjon lapselle olla haastavia. Muiden sekä omien tunteiden ymmärtäminen on tällaiselle lapselle vaikeaa ja sitä kautta myös vuorovaikutus muiden kanssa voi kärsiä. Koen tunnetaitojen tukemisen erityisen tärkeäksi ajatellen lapsen tasapainoisten ihmissuhteiden muodostumista, koulun aloittamista sekä kiusaamisen ehkäisyä. Vaikka autismikirjon lapsi voi viihtyäkin itsekseen tai leikkiä vain rinnakkaisleikkiä toisten rinnalla, lapsi kaipaa silti myös vuorovaikutukseen muiden kanssa. Hänellä ei mahdollisesti ole vain keinoja siihen, joten tässä aikuisen tuki on erittäin tärkeää. Vahvat tunnetaidot auttavat lasta näissä haasteissa.

Oli hienoa huomata haastatteluissa, että jokaisen haastateltavan koulutuksessa käydään autismikirjoa läpi. Tämä jo itsessään osoittaa, että autismikirjo on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa. Haastateltavat kehittivät myös jatkuvasti ammattitaitoaan aiheeseen liittyen kirjallisuuden ja koulutusten avulla. He olivat myös avoimin mielin uusille koulutuksille, ja koulutusta aiheeseen tuntui olevan hyvin saatavilla. Olen sitä mieltä, että jokainen autismikirjon piirteiden mukaan oireileva lapsi on oikeutettu juuri hänelle sopivaan tukeen. Haastatteluissa tuli vahvasti ilmi se, että autismikirjo on laaja ja jokainen autismikirjon lapsista on yksilö. Lapsen yksilöllisyys tulee huomata varhaiskasvatuksessa ja etsiä juuri niitä keinoja, jotka sopivat hänelle. Jokainen lapsi ansaitsee tulla kohdatuksi juuri niiden piirteiden, vahvuuksien ja haasteidensa kanssa, joita hänellä on. Varhaiskasvattajalta vaaditaan sensitiivisyyttä lapsen tarpeille.

Vuosien saatossa on myös siirrytty kokonaan erityisryhmistä integroituihin erityisryhmiin. Integraatiossa korostetaan tasa-arvoisuutta sekä täyttä osallistumista. Sen myötä opetetaan hyväksyntää, yhteistyötä sekä sosiaalista vuorovaikutusta erilaisten ihmisten kesken. Voidaanko ryhmässä, jossa jokainen lapsi ei ole erityistä tukea tarvitseva, tukea autismikirjon lasta tarpeeksi? Integroidussa erityisryhmässä kerrottiin olevan vahvaa varhaiserityskasvatuksen osaamista, pienemmät ryhmäkoot sekä vähemmän aistiärsykeitä. Varhaiskasvattajien määrä ryhmässä on myös ideaali. Uskon, että integroidussa erityisryhmässä on hyvät puitteet jokaisen lapsen yksilölliselle huomioimiselle ja autismikirjon lapsen tukemiselle juuri hänen tarvitsemallaan tavalla. Tavallisessa päiväkotiryhmässä haasteita taas aiheuttaa iso ryhmä ja vähäinen kasvattajien määrä.

Haasteita tutkimukseen toi se, että varhaiskasvatusikäiset lapset harvoin saavat autismikirjodiagnoosia. Tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää aihepiiriä nimenomaan lasten kanalta, jotka todennäköisesti saavat tulevaisuudessa autismikirjodiagnoosin. Jotkut lapset kuitenkin oireilevat samalla tavalla, kuin autismikirjon lapset. Erilaiset muut neurobiologiset häiriöt voivat aiheuttaa samantyyppistä käyttäytymistä. Myös traumatisoitunut lapsi voi oireilla ikään kuin autismikirjon mukaisesti. Kyse ei siis aina ole mahdollisesta autismikirjosta, vaan lapsella voi olla muita syitä käyttäytymiselleen. Tällaisetkin lapset voivat siis olla autismikirjon piirteitä omaavia lapsia, kun diagnoosia ei ole.

Kerätessäni teoreettista viitekehystä, sain selville, että autismikirjon diagnosoinnissa tyttöjen ja poikien välillä on eroja. Autismikirjon tytöt jäävät helposti alidiagnosoiduiksi, sillä autismikirjo ilmenee tytöillä eri tavalla. Tytöt ja naiset pystyvät usein piilottamaan autismikirjon piirteitään, jopa aikuisikään asti. Pojat taas saavat tyttöjä enemmän diagnooseja. Haastatteluissa ei tullut juurikaan ilmi autismikirjon tyttöjen ja poikien eroja. Moni tyttö voi olla autismikirjolla, vaikka oireita ei tunnistettaisi. Varhaiskasvatuksessa voi olla vaikea huomata tyttöjen autismikirjoa, sillä sitä voi olla haasteellisempaa tunnistaa. Voidaan myös epäillä, ettei kyse ole autismikirjosta, vaan jostakin muusta.

Tuloksista voidaan päätellä, että päiväkodeissa on käytössään laajasti erilaisia menetelmiä tunnetaitojen tukemiseksi autismikirjon piirteitä omaavilla lapsilla. Menetelmät olivat myös helppoja toteuttaa. Ne olivat myös sellaisia, mitä pystyttiin kokeilemaan jokaiselle lapselle. Minua yllätti, miten paljon eri materiaaleja aiheeseen liittyen oli saatavilla.

Kirjallisuutta, kuvia ja tunnekortteja tuntui olevan runsaasti. Tuli esille myös paljon menetelmiä sekä materiaaleja, jotka olivat minulle aivan uusia.

Opinnäytetyötä oli haastavaa tehdä, mutta koin sen myös todella antoisaksi ja opettavaiseksi. Valitettavaa oli, että haastatteluun ei osallistunut enempää vastaajia. Sain kuitenkin siitä huolimatta laajan informaatiopaketin haastatelluilta päiväkodeilta autismikirjon lasten tunnetaitojen tukemiseen. Opinnäytetyö antoi minulle paljon uutta osaamista tulevana varhaiskasvatuksen opettajana. Koen, että sosionomin eräs vahvuus varhaiskasvatuksessa on rohkeus kohdata erilaisia lapsia ja heidän perheitään.

Teoriatiedon myötä sain perehtyä laajemmin autismikirjon käsitteeseen, sen piirteisiin ja sille ominaiseen käytökseen. Uskon, että tulevana varhaiskasvattajana minun on helpompi tunnistaa näitä piirteitä, mikäli niitä ryhmässä ilmenee. Laajempi kattaus tunnetaidoista antoi minulle käsitystä tunnetaitojen merkityksestä myös lapsen sosiaalisille suhteille ja hyvinvoinnille. Laajojen menetelmien ja materiaalien ansioista sain myös paljon erilaisia ideoita, mitä hyödyntää omassa tulevassa työssäni varhaiskasvattajana.

Pohdin myös opinnäytetyöhöni kehittämisideoita. Opinnäytetyöstäni voisi kehittää tulevaisuudessa menetelmäkansion, johon kerättäisiin haastateltavien erityisopettajien vastauksista saatuja menetelmiä. Kansiossa olisi valmiita materiaaleja ja menetelmiä, jotka olisivat selkeästi ja helposti käytettävissä varhaiskasvatuksessa. Menetelmiä voitaisiin käydä testaamassa myös eri päiväkodeissa, joissa autismikirjoa esiintyy. Se voisi kuitenkin olla saatavilla kaikille päiväkodeille. Se olisi saatavilla myös niille päiväkodeille, joissa integroituja erityisryhmiä ei ole, sillä autismikirjoa voi myös esiintyä tavallisissa päiväkotiryhmissä. Menetelmät olisivat yhdessä kansiossa, joka olisi helppo ottaa käyttöön. Tätä kautta päiväkodit saisivat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tuettua sellaisen lapsen tunnetaitoja, jolla autismikirjon piirteitä esiintyy.

LÄHTEET

- Ahonen, Liisa 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus
- Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Viitattu 22.3.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Viitattu 22.3.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Auvinen, Atte 2018. Soluessee: Kvalitatiivinen tutkimus. Viitattu 27.2.2019. <http://es-seepankki.proakatemia.fi/soluessee-kvalitatiivinen-tutkimus-2/>
- Autismi- ja Aspergerliitto. Autismikirjon diagnosointi muuttuu. Viitattu 10.4.2018. <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/diagnosointi/diagnoosimuutos>
- Autismi- ja Aspergerliitto. Autismikirjo – mistä on kysymys? Viitattu 8.1.2019. <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo>.
- Bäckström, Arto 2018. 4 asiaa autismista, jotka kaikkien on syytä tietää. Viitattu 25.3.2019. <http://www.erityisvanhemmuus.fi/elama/4-tarkeaa-asiaa-autismista/>
- Haapsalo, Tiina; Kirkkopelto, Katri; Repo, Laura 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Helsingin yliopistollinen sairaala 2019. Autismikirjon häiriöt. Viitattu 22.3.2019. https://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenneurologia/Neurokognitiiviset_hairiot/Autismi/Sivut/default.aspx
- Jääskinen, Anne-Mari; Pelliccioni, Sanna 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunteiden tukeminen. Helsinki: Lasten keskus ja kirjapaja Oy
- Juhola, Esko 2018. Autismin muuttuvat kasvot. Autismisäätiö 20 vuotta. Helsinki: Into kustannus.
- Kiintymysvanhemmuusperheet Ry 2018. UKK: Mitä on tunteiden sanoittaminen? Viitattu 19.2.2019. <http://kiintymysvanhemmuus.fi/ukk-mita-on-tunteiden-sanoittaminen/>
- Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto 2019. Menetelmäopetuksen tietovaranto.
- Kärkkäinen, Kati 2017. Vahvista lasta. Helsinki: Duodecim.

- Mielenterveystalo 2019. https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx
- Mielenterveystalo 2019. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunteen-ilmaiseminen>
- Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 19.2.2019. Verkkojulkaisuna: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatus-suunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Parikka, Jaana; Halonen-Malliarakis, Niina; Puustjärvi, Anita 2017. Vaikeudesta voimaksi. Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Puustjärvi, Anita 2016. Autismikirjon häiriöt ja aspergerin oireyhtymä: tunnistaminen, tutkiminen ja taustatekijät. Lastenpsykiatrian ayl, KYS. Viitattu 22.3.2019. <https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2016/11/autismikirjon-hairiot-ja-aspergerin-oireyhtyma.pdf>
- Smith, Janita 2018. Diagnoosimuutoksikysely - Autismikirjon henkilöiden, omaisten ja ammattilaisten ajatuksia diagnoosimuutoksesta ja tiedon tarpeesta. Autismi- ja Aspergerliitto 2018. https://www.autismiliitto.fi/files/2811/Diagnoosimuutoksikysely_raportti.pdf
- Suomen Mielenterveysseura 2019. Tunteva ihminen. Viitattu 19.2.2019. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunteva-ihminen>
- Tutkimuseettinen Neuvottelukunta (TENK) 2019. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 24.4.2019. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>

LIITE 1. TEEMAHAASTATTELULOMAKE

Teemahaastattelulomake

Iida Lehikoinen

Miten päiväkodissanne opetetaan autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle tunnetaitoja?

Taustatiedot

Haastateltavan henkilön ammattinimike ja kuinka kauan on toiminut työssään?

Millaista kokemusta sinulla on autismikirjosta?

Onko sinulla käytännön kokemusta työelämästä?

Entä koulutuksen tuomaa kokemusta?

Autismikirjon näyttäytyminen lapsiryhmässä

Miten autismikirjon piirteitä omaavien lasten käytös näyttäytyy lapsiryhmässä?

Onko ryhmässasi ollut/onko juuri nyt autismikirjioon kuuluvia lapsia tai lapsia, joilla on autismikirjon piirteitä?

Miten autismikirjon piirteitä omaavat lapset on huomioitu? Miten esimerkiksi tuen tarve on suunniteltu?

Miten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö näyttäytyy?

Onko mielestäsi autismikirjon lasten paikka ns. ”normaalissa ryhmässä” vai integroidussa ryhmässä? Kummasta lapsi hyötyy enemmän mielestäsi?

Miten lasta voidaan tukea tavallisessa lapsiryhmässä?

Mitkä ovat pienryhmän edut?

Tunnetaidot

Miksi tunnetaidot ovat lapselle tärkeitä?

Milloin tunnetaitojen opettelu on tullut ajankohtaiseksi teidän päiväkodissanne?

Minkä ikäiselle lapselle tunnetaitoja ruvetaan opettamaan?

Keskittyykö tunnetaitojen opettelu vain päiväkotiin vai annetaanko myös huoltajille valmiuksia tunnetaitojen opetteluun?

Eroaako opettaminen lapsien välillä, joilla on selkeä diagnoosi ja niiden, kenellä ei ole diagnosoitu autismikirjon häiriötä?

Opetetaanko arjen toiminnan ohella tunnetaitoja esimerkiksi tuokioissa?

Tunteiden säätely

Miksi lapsen on tärkeää oppia säätelemään omia tunteenpurkauksiaan?

Mikä on ominaista autismikirjon piirteitä omaaville lapsille tunteiden säätelyssä?

Miten lapselle järjestetään arjessa tilaa purkaa tunteitaan?

Miten lapselle opetetaan vaihtoehtoisia tapoja säädellä tunteitaan tunnetaitojen puuttuessa tällä osa-alueella? (Esimerkiksi ”raivokohtaus”)

Tunteiden ilmaisu

Miten päiväkodissanne opetetaan lasta ilmaisemaan tunteitaan?

Miten lapselle opetetaan ns. negatiivisista tunteista?

Miten päiväkodissa opetetaan autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle vuorovaikutusta muiden kanssa?

Tunteiden nimeäminen ja ymmärtäminen

Miten lasta opetetaan päiväkodissanne ymmärtämään toisten lasten tunteita?

Mitä menetelmiä päiväkodissanne on käytössä, joiden kautta eri tunteita opetellaan tunnistamaan?

Miten lapsen kanssa opitaan tunnistamaan omia tunteita ja niiden syntyperiä?

Materiaalit

Onko teillä erityisiä materiaaleja käytössänne?

Haasteet

Minkä koet haastavaksi tunnetaitojen opettamisessa autismikirjon piirteitä omaavalle lapselle?

Koetko tarvitsevasi lisää koulutusta autismikirjon piirteitä omaavien lasten tunnetaitojen tukemiseen?

Haluaisitko lisää koulutusta tähän aiheeseen liittyen?